



TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická



Michael Ende a jeho tvorba pro děti a mládež

Bakalářská práce

Studijní program: B7310 – Filologie
Studijní obor: 7310R033 – Český jazyk a literatura
Autor práce: **Daniela Škodová**
Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Váňová



Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Daniela Škodová**
Osobní číslo: **P15000235**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obor: **Český jazyk a literatura**
Název tématu: **Michael Ende a jeho tvorba pro děti a mládež**
Zadávací katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Analýza a interpretace vybraných próz Michaela Endeho
Požadavky: studium primární a sekundární literatury
Metody: textová analýza, interpretace, komparace, syntéza

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Primární:

ENDE, Michael. Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03086-9.

ENDE, Michael. Dlouhá pouť do Santa Cruz. Praha: Amulet, 2001. Klíček. ISBN 80-86299-66-X.

ENDE, Michael. Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema. 2., upravené vydání. Praha: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-03502-4.

ENDE, Michael. Nekonečný příběh. 3. vydání. Praha: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-04150-6.

Sekundární:

BUČKOVÁ, Tamara. K pohádkovým a fantazijním motivům v příběhové próze a románech pro děti a mládež v německy psané literatuře 20. století (v porovnání s českou literaturou). Opera Academiae Paedagogicae Liberecensis. Liberec: Technická univerzita, 2008, s. 192-199.

ČEŇKOVÁ, Jana. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež. Praha: Portál, 2006.

DOROVSKÝ I., ŘEŘICHOVÁ V. a kol. Slovník autorů literatury pro děti a mládež I. Brno, Zahraniční spisovatelé, 2007.

HELD, Jacqueline. V říši obrazotvornosti: děti a fantastická literatura. Praha: Albatros, 1985.

MANDYS, Pavel. 2 x 101 knih pro děti a mládež: nejlepší a nejvlivnější knihy. Praha: Albatros, 2013, 430 s.

VÁŇOVÁ, Kateřina. Skutečné pocity z neskutečného světa, aneb, Kam za (s) fantazií. Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec: Technická univerzita, 2006, s. 19-26.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Kateřina Váňová

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2017

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2018

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan



prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

16. 6. 2019

Daniela Škodová

Poděkování

Děkuji Mgr. Kateřině Váňové za odborné vedení bakalářské práce, trpělivost a lidský přístup. Dále musím poděkovat svým rodičům za materiální podporu při studii a svému snoubenci za neskutečnou trpělivost a morální oporu i v těch nejtemnějších chvílích.

Anotace

První část bakalářské práce představuje autora a zlomek jeho díla přeložený do češtiny. Následující kapitoly obsahují pokusy o interpretaci vybraných próz. Závěrečná kapitola obsahuje poznámky k typologii Endeho hrdinů.

Klíčová slova

Michael Ende, Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema, Děvčátko Momo, Nekonečný příběh, Dlouhá pouť do Santa Cruz, outsider, iniciační cesta, imaginace

Annotation

First part of the thesis represents the author and part of his work translated into czech. Next chapters contains attempts to interpret selected prose. Final chapter contains notes on the typology of Ende's heroes.

Keywords

Michael Ende, Jim Button and Luke The Engine Driver, Momo, The Neverending Story, The Long Road to Santa Cruz, outsider, initiatory journey, imagination

Obsah

0 Úvod.....	9
1 O autorovi.....	10
1.1 České překlady knih Michaela Endeho.....	12
2 Interpretace vybraných próz.....	14
2.1 Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema.....	14
2.2 Děvčátko Momo a ukradený čas.....	24
2.3 Nekonečný příběh.....	33
2.4 Dlouhá pouť do Santa Cruz.....	41
3 Závěrečné srovnání knih.....	45
4 Závěr.....	53
5 Seznam použitých zdrojů.....	56
5.1 Primární.....	56
5.2 Sekundární.....	56
5.3 Internetové zdroje.....	58

0 Úvod

Cílem práce je analýza a interpretace vybraných próz Michaela Endeho. Klíčem pro výběr jednotlivých próz byl jednak jejich český překlad, jednak přítomnost dětského hrdiny. Podle těchto kritérií byly vybrány prózy *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*¹, *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*², *Nekonečný příběh*³ a *Dlouhá pouť do Santa Cruz*⁴.

Původním záměrem byla interpretace pouze pohádkového románu *Děvčátko Momo a ukradený čas*, protože jeho příběh nepřestává uchvacovat svou nadčasovostí a filozofickými přesahy. Později byl výběr rozšířen o další tři Endeho prózy.

První kapitola představí autora a zlomek jeho díla přeložený do češtiny. Následující kapitoly budou pokusem o interpretaci vybraných próz. Závěrečná kapitola by měla přinést poznámky k typologii Endeho hrdinů.

V bakalářské práci pracuji především s primární literaturou a dále s literaturou sekundární. Ta pochází z několika různých oblastí, jako je například psychologie, teorie symbolů, teorie literatury či dějiny umění. Dále pracuji s několika články, ať už českými nebo překladovými. V českém prostředí není mnoho literatury, která by se přímo zaměřovala na Michaela Endeho. Proto jsem částečně čerpala i z několika diplomových prací, a to především faktické údaje o životě Michaela Endeho, které jejich autorky čerpaly z literatury německé.

Existují četné práce zaměřené na didaktické využití Endeho díla. Tato práce nahlíží na vybrané prózy Michaela Endeho jako na celek a snaží se poodkrýt autorův záměr, s jakým knihy psal a inspirační zdroje, ze kterých čerpal.

-
- 1 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-03502-4
 - 2 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vydání Praha: Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03086-9
 - 3 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. Praha: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-04150-6
 - 4 ENDE, Michael. *Dlouhá pouť do Santa Cruz*. Praha: Amulet, 2001. Edice Klíček. ISBN 80-86299-66-X.

1 O autorovi

Michael Ende se narodil 19. listopadu roku 1929 v bavorském městě Garmisch-Partenkirchen v Německu. Jeho otcem byl surrealistický malíř Edgar Ende, díky němuž se Michael v uměleckém prostředí pohyboval již od útlého dětství. Jeho matka, Luise Bartholomä Ende, byla drobná temperamentní žena, která ve svých čtyřech letech osiřela, a musela vyrůstat v dětském domově. Později pracovala v obchodě s drahokamy a ezoterikou. Dále se také zajímala o literaturu, filosofii, mytologii a náboženství, stejně jako její manžel a později jejich syn.

Roku 1931 se Endeovi přestěhovali do Mnichova, jelikož Edgar Ende věřil, že ve větším městě půjdou jeho obrazy lépe na odbyt. Krátce na to ale tvorbu Edgara Endeho zakázali nacisté, kteří ji prohlásili za zvrácenou, a byl tedy nucen pracovat tajně. V této těžké době se Luise rozhodla pro absolvování kurzu pro masérky a fyzioterapeutky, aby mohla rodinu finančně zabezpečit.⁵

V roce 1936 nastoupil Michael do národní školy. O čtyři roky později nastoupil na humanistické gymnázium, kde se mu ale nevedlo příliš dobře. „*Moje školní léta byla hotová katastrofa. Byl jsem špatný žák a měl jsem strach z každého dalšího dne.*“⁶ Kvůli válce a uzavření škol Michael studia nedokončil.

Již ve svých dvanácti letech byl svědkem útoku na Mnichov. Michaelovo dětství ovlivnily hrůzy druhé světové války do takové míry, že je v náznacích zahrnul i do svého díla. Až teprve po válce mohl dokončit studia na znovuotevřené Walfdorské škole ve Stuttgartu. Po dokončení Walfdorské školy vystudoval hereckou školu Falcken-Schule, a poté působil v několika německých divadlech. V té době začal psát své první dramatické hry, nicméně prvního velkého ohlasu se dočkala až jeho tvorba pro dětské čtenáře.⁷

Ve své rodné zemi je Michael Ende známý pro svá dramatická, prozaická i lyrická díla. Největší úspěch ale zaznamenala jeho prozaická tvorba pro děti a mládež, za kterou obdržel množství literárních ocenění. Jedná se především o dva pohádkové romány, díky kterým je Endeho tvorba známá po celém světě. V českém prostředí jsou známé jako *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román* a *Příběh, který nikdy ne-*

5 SENKOVÁ, Zita. Příběh nekonečné slávy i zklamání. *Mladá fronta Dnes*. 2007. r. 18, č. 293, s. B/8. ISSN 1210-1168

6 ENDE, Michael. Cit. In: SENKOVÁ, Zita. Příběh nekonečné slávy i zklamání. *Mladá fronta Dnes*. 2007. r. 18, č. 293, s. B/8. ISSN 1210-1168

7 KOZLÍKOVÁ, Markéta. *Didaktické využití knihy Michaela Endeho Nekonečný příběh při výuce na ZŠ*. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Jana Sladová, Ph.D. s. 21

*skončí*⁸, který o 14 let později vyšel díky novému překladu pod názvem *Nekonečný příběh*.

Ještě před těmito dvěma romány vyšla v roce 1960 Endeho prvotina *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*, jež byla nejprve odmítnuta celkem dvanácti nakladateli. I přes komplikace, které provázely její vydání, měla kniha mezi německými čtenáři obrovský úspěch.⁹

Za peníze, které vydělal na knize o Jimu Knoflíkovi si mohl splnit svůj dávný sen a přestěhovat se spolu se svou první manželkou, herečkou Ingeborg Hoffmannovou, do Itálie. A právě zde, v Itálii, nedaleko Říma, postupně vznikl román o děvčátku Momo a později také *Nekonečný příběh*.

Po smrti své první manželky se Michael Ende po čtrnácti letech přestěhovat zpátky do Mnichova. Zde se seznámil se svou druhou manželkou, Marikou Sato. Díky ní mohl proniknout do tajů japonské kultury, kterou si zamiloval. Marika Sato se též významně podílela na překladech Endeových knih do Japonštiny, kde se také setkala s nemalým úspěchem.¹⁰

Autor v rozhovoru, který pro časopis *Gemma* z němčiny přeložila Tereza Hubáčová, prohlásil: „Zpočátku bylo zejména pro knihkupce obtížné moje knihy zařadit. Nevěděli, jestli patří do oddělení pro dospělé, do regálů s esoterikou nebo mezi četbu pro děti.“¹¹ Je tedy velmi pravděpodobné, že autor musel čelit tolika odmítnutí při snaze vydat *Jima Knoflíka* právě z důvodu nejasné cílové skupiny.

V jiném rozhovoru, jehož překlad vyšel v časopisu *Labyrinth Revue*, autor přímo potvrzuje, že nikdy se nesnažil psát pro konkrétní cílovou skupinu: „... nemám žádnou „cílovou skupinu“, jak se tomu dnes říká ...“ A dále vysvětluje svou motivaci, která ho vedla k psaní knih: „Pro mě je psaní báječnou, tajuplnou, dobrodružnou hrou bez smyslu a účelu.“¹²

Michael Ende podlehl rakovině 28. srpna roku 1995 v německém městě Filderstadt, jež leží nedaleko města Stuttgart. Endeho pomník na mnichovském hřbitově, kde

8 ENDE, Michael. *Příběh, který nikdy neskončí*. Praha: Albatros, 1987.

9 NOVÁKOVÁ, Zuzana. Pohádkové romány Michaela Endeho a jejich recepce v českém a německém prostředí. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Věra Brožová. s. 7

10 KOZLÍKOVÁ, Markéta. *Didaktické využití knihy Michaela Endeho Nekonečný příběh při výuce na ZŠ*. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Jana Sladová, Ph.D. s. 26

11 ENDE, Michael. Příběhy pravdivé fantazie. Přel. Tereza Hubáčová. *Gemma*. 1994. r. 5, č. 2, s. 10. ISSN 1210-0749

12 ENDE, Michael. Věřím na zázraky. Zaps. Ondřej Müller. *Labyrinth revue*. 1995. r. neuvedeno, č. 2, 6–7 a 39. ISSN 1210-6887

je autor pochován, má podobu velké bronzové knihy. Tento neobvyklý pomník má odkazovat k jeho nejznámější knize, též bronzové barvy, *Nekonečnému příběhu*.¹³

1.1 České překlady knih Michaela Endeho

Jako první byl do češtiny přeložený pohádkový román, *Děvčátka Momo a ukradený čas: pohádkový román*. Příběh o děvčátku Momo vyšel poprvé v Německu v roce 1973 a svého českého překladu se dočkal o 6 let později v roce 1979. Autorkou překladu je Milada Misárková, ilustrace ke knize vytvořil František Skála.

Jako další v pořadí byl do češtiny přeložený pohádkový román *Příběh, který nikdy neskončí*, který v Německu vyšel roku 1979. V českém prostředí se dočkal dokonce dvou překladů. První vytvořila Milada Misárková v roce 1987, k němuž ilustrace doplnil Václav Kabát.

Druhý překlad vyšel v roce 2001 zásluhou Evy Pátkové, pod názvem, *Nekonečný příběh*. Tento název je v českém prostředí známější, a to především díky dvoudílné filmové adaptaci.¹⁴ Ve svém překladu se Pátková dokonce filmem nejednou inspirovala. Převzala z něj některá jména postav, například Átrej místo Átreju, nebo Falco místo Fuchur. Tento překlad, stejně jako české vydání *Děvčátka Momo* ilustroval František Skála.¹⁵

Dětskou knížku z roku 1989, *Satanarcholegenialkohrozný punč přání*¹⁶, přeložil Radovan Charvát roku 1993 a ilustracemi ji doplnila Regina Kehnová.

Autorovou prvotinou byla kniha kratšího rozsahu s názvem *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*, která vyšla v roce 1960 a byla vyznamenána západoněmeckou cenou za nejlepší knihu pro mládež.¹⁷ Ačkoliv autor napsal pohádkový příběh o Jimu Knoflíkovi jako první, českého překladu se knize dostalo až v roce 1997 zásluhou Naděždy Slabihoudové. Ilustracemi knihu doplnila Lucie Dvořáková.

Příběh o Jimu Knoflíkovi má ještě své volné pokračování z roku 1962, v němž se hlavní hrdinové potýkají s třináctkou pirátských bratří, kteří v prvním díle unášeli

13 NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Pohádkové romány Michaela Endeho a jejich recepce v českém a německém prostředí*. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Věra Brožová. s. 7

14 *Nekonečný příběh* [Die unendliche Geschichte] [film]. Režie Wolfgang PETERSEN. Západní Německo a USA, 1984. a *Nekonečný příběh 2* [Die unendliche Geschichte 2] [film]. Režie George MILLER. USA a Německo, 1989.

15 ŠUBRTOVÁ, Milena. Nekonečný příběh nově. Ladění, 2002, roč. 7, č. 1, s. 22. ISSN 1211-3484

16 ENDE, Michael. *Satanarcholegenialkohrozný Punč přání*. Praha: Arcadia, 1993. ISBN 80-901423-6-2.

17 ENDE, Michael. Věřím na zázraky. Zaps. Ondřej Müller. *Labyrint revue*. 1995. r. neuvedeno, č. 2, s. 6. ISSN 1210-6887

děti pro zlou dračici. Tato kniha (v originálu *Jim Knopf und die Wilde 13*) se ale českého překladu zatím nedočkala.¹⁸

Z autorovy tvorby pro děti a mládež byla do češtiny přeložena už jen poněkud útlejší kniha *Dlouhá pouť do Santa Cruz* z roku 1992. Z německého originálu ji přeložil Jiří Stach a ilustracemi doplnil Zdeněk Netopil v roce 2001.

Jediná kniha určená dospělým čtenářům, která získala svůj český překlad, je kniha osmi fantastických povídek *Vězení svobody*¹⁹. Překladu této povídkové sbírky, jež je doplněna ilustracemi Jiřího Štamfesta, se zhostil Ondřej Müller v roce 1994.

18 KOZLÍKOVÁ, Markéta. Didaktické využití knihy Michaela Endeho Nekonečný příběh při výuce na ZŠ. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Jana Sladová, Ph.D. s. 29

19 ENDE, Michael. *Vězení svobody*. Praha: Arcadia, 1994. Medium, Sv. 2. ISBN 80-85812-07-X.

2 Interpretace vybraných próz

2.1 Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema

Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema je autorova prvotina, která díky svému pozitivnímu ohlasu odstartovala jeho spisovatelskou kariéru. I přes četné počáteční problémy při pokusu o její vydání, si tento pohádkový příběh získal srdce mnoha čtenářů.

Do malé ostrovní země Jasmánie dorazí balík, o kterém není jasné, komu patří. Král Jasmánie rozhodne, že by balík měl společně se svými poddanými otevřít. Po otevření balíku zjistí, že uvnitř je malý chlapeček černé pleti. Obyvatelé Jasmánie se rozhodnou si chlapečka nechat a dají mu jméno Jim.

Jak Jim roste, král se začne obávat o budoucí nedostatek místa v Jasmánii. Zavolá si proto svého poddaného Lukáše, průvodčího lokomotivy Emy, a oznámí mu, že by měl svou lokomotivu odstavit. Lukášovi se tento nápad nelíbí a rozhodne se, že si společně s Emou najdou jiný domov. Jim Knoflík se rozhodne odjet s nimi.

Po čase se dostanou do země jménem Mandala, kde se dozvědí, že císařova dcera Li Si byla unesena do dračího města Žalmánie. Jim s Lukášem se rozhodnou Li Si zachránit. Vydávají se na nebezpečnou cestu, na níž zažijí spousty dobrodružství a poznají mnoho zajímavých míst.

Když dorazí do dračího města, zjistí, že princezna je zajatkyň u dračice paní Tesákové spolu s dalšími ztracenými dětmi. Za pomoci Emy se Jimu Knoflíkovi s Lukášem podaří všechny děti zachránit a bezpečně je dopravit do Mandaly, odkud je císař vyšle ke svým rodinám. Císař je záchráncům své dcery velmi vděčný a na důkaz své vděčnosti zasnoubí Li Si s Jimem Knoflíkem.

Napravená dračice Jimovi a Lukášovi řekne o plovoucím ostrově. Ten budou moci připojit k Jasmánii, aby bylo pro Jima dost prostoru, až vyroste.

Strojvůdce Lukáš provází malého Jima situacemi, ve kterých by si sám neporadil. Strojvůdce zde plní funkci průvodce, pomáhajícího hlavnímu hrdinovi v překonání překážek a zároveň působí pro chlapce jako vzor. „*Jim chvíli přemýšlel a pak řekl obdivně: „Já si myslím, že není nic, co bys nevěděl, Lukáši.“*²⁰ Ani u Lukáše, podobně jako u Jima Knoflíka, není jasný jeho věk.

20 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 87. ISBN 978-80-00-03502-4

Ema je Lukášova lokomotiva. Lukáš o ní mluví jako o staré, hloupé, tlusté, dobré Emě. Autor v jejím případě využívá pro děti typickou antropomorfizaci, neboli polidšťování, a propůjčuje jí schopnost cítit lidské emoce.

Paní Copáková se ujala Jima, když byl v podobě balíku doručen do Jasmánie. V příběhu plní roli matky, která „je ochránkyní dětské jistoty a bezpečí“.²¹

Ping Pong je malý mandalský chlapec. Ačkoliv je mu teprve jeden rok, je velice chytrý, umí chodit, mluvit a dokáže se sám o sebe postarat, včetně výměny plínek. Hyperbolizací schopností ročního dítěte Ende patrně poukazuje na vysokou inteligenci Čínského národa.

Tur Tur je starý osamělý „zdánlivý obr“, který žije v oáze rozlehle pouště jménem Konec světa. Díky setkání s ním „...*Jim Knoflík získá důležitou zkušenost*“²².

Polodrak Nepomuk je kříženec draka a hrošice. Kvůli svému „nečistému“ původu je vypovězen z dračího města pod hrozbou trestu smrti.

Dračice paní Tesáková je zprvu zápornou postavou, unášející děti. Jakmile je sama vysvobozena, stane se postavou kladnou. Ačkoliv si Ende vypůjčil pohádkový motiv vysvobození princezny od zlého draka, nejedná se o modelovou situaci známou z klasických pohádek, kdy drak je vysvoboditelem zabit. Lukáš s Jimem se rozhodnou vzít dračici s sebou do Mandaly, aby se mohla zpovídat ze svých činů. Tím, že ji nezabili, ji vysvobodili z jejího prokletí. Na rozdíl od evropské mytologie, kde je drak vždy zástupcem zla, je v Číně drak dobromyslným zvířetem.²³

„*V leccem je tato knížka jiná než autorovy pozdější prózy.*²⁴ Ende je tu o poznání rozvleklejší než ve svém světové bestselleru, pečlivě vypisuje rozhovory, které by později zkrátil na několik promyšlených vět. Je jaksi „dětštější“, více se blíží psychice nejmenších čtenářů.“²⁵ Zmíněná „dětskost“ vyprávění se projevuje především přizpůsobením textu dětskému uvažování. Hned na první straně první kapitoly se objevuje odstavec polemizující nad nutností vlakového spojení na ostrově, kde žije dohromady pět lidí. „*Někdo by se však mohl zeptat, k čemu je v takové malé zemi lokomotiva dobrá.*

21 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, s. 318. ISBN 978-80-246-2153-1.

22 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 90. ISBN 978-80-00-03502-4

23 EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001, s. 50. Symboly (Volvox Globator), sv. 2. ISBN 80-7207-401-6.

24 ŽÍTKOVÁ, Jitka. Z Jasmánie do dračího města. *Ladění*. 1998. r. 3 (8), č. 1, s. 20. ISSN 1211-3484

25 VÁGNER, Ivan. Dračí město v zemi sopek a lokomotiva Ema. *Nové knihy*. 1997. r. 37, č. 40, s. 11. ISSN 0322-922X

Jenže strojvůdce lokomotivu nutně potřebuje, co by jinak vodil?“²⁶ Pokud dítě něčemu nerozumí, najde si odůvodnění přiměřené svému věku a mentálním schopnostem. Meze-ry ve znalostech si často doplňuje o své vlastní úvahy a fantastická odůvodnění.²⁷

Další doklad takzvané „dětské logiky“ se objevuje ve chvíli, kdy do Jasmánie dorazí v krabici miminko a obyvatelé Jasmánie se shodnou, že by mu měli dát nějaké jméno: *Já mu budu říkat Jim, protože je to kluk.*²⁸ Tímto prohlášením strojvůdce Lukáše se vyřeší dilema, jaké dát chlapci jméno. Bude se jmenovat Jim, protože Jim je klučičí jméno a miminko skutečně kluk je.

Dalším prvkem, díky kterému je možné přisuzovat potenciálním čtenářům nižší věk, je bezelstný jednoduchý humor, který se v knize objevuje. *„Když děťátko uslyšelo, jak se Lukáš rozčiluje, dalo se do pláče. Bylo ještě moc malé na to, aby něčemu rozumě-
lo, a tak si myslelo, že se nadává jemu. Kromě toho se polekalo Lukášova velkého
černého obličej, protože ještě nevědělo, že je taky černé.*“²⁹

Knihy se od pozdějších Endeových prací odlišuje i názvy kapitol. V *Jimu Knoflí-
kovi* jsou názvy kapitol velmi popisné, takže čtenář je po přečtení názvu ihned obezná-
men s jejím obsahem. Například: *Kapitola dvacátá čtvrtá, v níž Ema obdrží vzácné vy-
znamení a cestovatelé vydatně a rozmanitě posnávají...*³⁰ Explicitnost názvu pomáhá
dítěti, aby si mohlo děj kapitoly lépe představit. Děti totiž přemýšlí převážně v obrazech
a preferují co největší názornost. Abstraktní pojmy, které jsou na pochopení obtížnější,
si spojují s asociovaným emočním přízvukem. Nemusejí tedy přesně chápat význam
slova označujícího abstraktní pojem, ale vědí, k čemu jej mají přiřadit.³¹

Hlavním dětským hrdinou, jak už napovídá název knihy, je asi devítiletý chlapec
tmavé pleti Jim Knoflík. Ohledně chlapcova věku autor zmiňuje pouze to, že je teprve
„poloviční poddaný“. Za předpokladu, že celým poddaným se míní dospělý člověk od
věku 18 let, by bylo Jimovi 9 let. Nespecifikovaný věk hlavní dětské postavy umožňuje,
aby se s ním při čtení ztotožnila širší věková skupina dětských čtenářů.

Podle německé historičky Julie Vossové byl Endemu inspirací pro postavu Jima
Knoflíka Jeremy Button. Jeremy (též Jemmy) Button pocházel z jednoho z původních

26 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema. 2*, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 7. ISBN 978-80-00-03502-4

27 ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994, s. 65. ISBN 80-85799-03-0

28 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema. 2*, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 15. ISBN 978-80-00-03502-4

29 Tamtéž, s. 14

30 Tamtéž, s. 144

31 ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994, s. 64–66. ISBN 80-85799-03-0

kmenů žijících na souostroví Tierra del Fuego (Ohňová země), které v současnosti spravují státy Argentina a Chile.³²

Jeremy Button byl v roce 1830 společně s dalšími třemi domorodci odvezen kapitánem Fitzem Royem lodí jménem Beagle do Anglie. Jeremyho matce bylo za chlapce údajně zapláceno perleťovým knoflíkem (odtud jeho jméno Button³³), ačkoliv není jasné, jestli na obchod přistoupila dobrovolně, nebo jej unesli. V Anglii, kde se jim mělo dostat náboženského vychování, byli Ohňozemci krátce celebrity, a po 2 letech byli tři z nich navráćeni domů (jeden z nich zemřel v Anglii na neštovice).³⁴

O této skutečnosti později ve své knize *The Voyage of the Beagle* z roku 1839 informoval Charles Darwin, který se plavby zúčastnil jakožto přírodovědec. „*Jemmy Knoflíček byl miláčkem všech, ale byl také pěkně vznětlivý; výraz jeho obličeje hned ukazoval, že má milou povahu. Byl veselý, rád se smál a dovedl velice cítit s každým, koho něco trápilo...*“³⁵, popisuje chlapce Darwin.

Podobnou empatií, ale i vznětlivostí se vyznačuje i postava Jima Knoflíka. Například když v Žalmánii přihlíží, jak dračice, paní Tesáková, trestá malého chlapce za nesprávnou odpověď: „*Nato vstala, šla k chlapci, ohnula ho přes lavici a zuřivě se na něj vrhla. Když bylo po výprasku, posadila se opět se spokojeným funěním za katedru... Jimovi hněvem a rozhořčením dočista zbledla černá tvář. „Tomu říkám sprostáctví!“ procedil skrz zuby.*“³⁶

Další podobností mezi oběma chlapci je jejich odlišné etnikum, které poněkud vyčnívá v prostředí, kam se dostali. Jeremy i Jim mají oba tmavou pleť, která není typická pro evropské prostředí, kam byli oba převezeni.³⁷ I přes to se chlapcům dostalo vlídného přijetí (Jeremy se stal v Anglii místní celebrity a Jima přijala paní Copáková za vlastního). Posledním společným rysem dobrodružství obou chlapců je šťastný konec v podobě návratu domů.³⁸

Místo, kde celý příběh začíná, se jmenuje **Jasmánie**. Autor ji popisuje jako mini-aturní ostrovní stát, kde je místo pouze pro dva domy, nádraží a zámek. Historička Julia Vossová spatřuje v popisu Jasmánie některé podobnosti s Anglií 19. století. Kromě toho,

32 VOSS, Julia. Jim Knopf rettet die Evolutionstheorie. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [online]. 16. 12. 2008 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://www.faz.net/aktuell/wissen/darwin/wirkung/darwin-jahr-2009-jim-knopf-rettet-die-evolutionstheorie-1741253.html>

33 Pozn. Button znamená anglicky knoflík

34 DARWIN, Charles. *Cesta kolem světa*. 2. vydání, s. 188. Praha: Mladá fronta, 1959.

35 Tamtéž, s. 188–189

36 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 122. ISBN 978-80-00-03502-4

37 Pozn.: Jeremy byl převezzen Anglie 19. století, a Jim do Jasmánie, pro kterou byla Anglie předlohou.

38 DARWIN, Charles. *Cesta kolem světa*. 2. vydání, s. 188. Praha: Mladá fronta, 1959.

že jsou obě země ostrovními státy, kterým vládne král, se v knize objevují některé zásadní historické momenty.

V roce 1825 byla v Anglii uvedena do provozu první parní lokomotiva a podobně jako lokomotiva Ema, měla nejprve železniční koleje na ostrově sama pro sebe. V roce 1841 založila společnost Royal Mail Steam Packet Company zásilkovou lodní dopravu z Londýna do západní Indie. I do Jasmánie pravidelně připlouvá poštovní loď, která mimo jiné dopraví do Jasmánie balík s Jimem Knoflíkem.³⁹

Všechny tyto indicie, odkazující na Anglii 19. století, mají pravděpodobně propojit příběh Jeremyho a Jima. Ačkoliv byl Jeremy odvezen do Anglie 19. století, Jasmánie je popisována jako obyčejná země, jejíž obyvatelé žijí idylický život s mnoha moderními vymoženostmi 20. století, jako je například telefon.

Za hranicemi poměrně obyčejné země Jasmánie naleznou Jim s Lukášem a lokomotivou Emou svět plný fantazie, neobyčejných jevů a dobrodružství. Jejich první zastávkou je **Mandala**. Inspirací pro zemi jménem Mandala byla Endemu Čína. Ve starších německých vydáních se země dokonce skutečně jmenovala Čína a až v pozdějších vydáních byl název změněn na Mandalu.⁴⁰

Hlavní město Mandaly se jmenuje **Ping** – podle hlavního města Číny Pekingu. Na inspiraci Čínou odkazuje i **Žlutá řeka**, která protéká jak skutečnou Čínou, tak i Endeho Mandalou. Další indicií odkazující na historii Číny je náměstí, kde se má nacházet střed světa. Toto náměstí nese jméno Střed. Čína se ve starověku nazývala Říše středu a považovala se za pravzor civilizace.⁴¹ Autor do příběhu zahrnul také porcelán, který je známý jako významný objev učiněný v Číně v 7. století našeho letopočtu.⁴² V Mandale se objevuje jako materiál, ze kterého jsou vyrobeny tamní mosty.

Při líčení mandalské krajiny autor pracuje jak s vizuálními vjemy, tak s vjemy zvukovými, které tvoří překrásnou atmosféru této kouzelné země. „*Nad lukami se vznášel lehký mlžný opar, tu a tam se vinuly říčky a přes ně se klenuly úzké křehké můstky z porcelánu. Některé z těch můstků měly zvláštní stříšky a na nich visely tisíce malých stříbrných zvonečků, jež se třpytily v ranním rozbřesku. A stejné stříbrné zvonečky visely*

39 VOSS, Julia. Jim Knopf rettet die Evolutionstheorie. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [online]. 16. 12. 2008 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://www.faz.net/aktuell/wissen/darwin/wirkung/darwin-jahr-2009-jim-knopf-rettet-die-evolutionstheorie-1741253.html>

40 Jim Button and Luke the engine driver. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-10-19]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Jim_Button_and_Luke_the_Engine_Driver

41 EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001. Symboly (Volvox Globator), sv. 2, s. 235–236. ISBN 80-7207-401-6.

42 *O kultuře čínské civilizace*. Praha: Velvyslanectví Čínské lidové republiky v České republice, 2004, s. 45. ISBN neuvedeno

i na mnohých stromech a květinách, a když se krajinou přehnal lehký vánek, ozvalo se tu a tam nadpozemsky jemné mnohohlasé vyzvánění.“⁴³ Ende se tak nejspíš snaží co nejvíce podnitit představivost čtenáře. Stejný důraz na popis vizuálních a zvukových vjemů Ende klade i ve svých dalších knihách, které jsou uvedeny v kapitolách níže.

Při líčení architektury hlavního města Mandaly Pingu autor využívá tvarů tradičních čínských staveb se stupňovitými střechami. Dalším prvkem odkazujícím k Číně, jsou papírové lampiony. Využívají se především v Číně a Japonsku při různých tradičních oslavách či rituálech nebo, stejně jako v tomto případě, k ozdobení ulic s obchody kvůli zvýšení tržeb.⁴⁴ „*Město se skládalo z mnoha tisíců domečků a každý z nich měl spoustu, spoustu poschodí a každé poschodí mělo vlastní vyčnívající střechu, která vypadala jako deštník a byla celá ze zlata. Z každého okna visely vlaječky a lampiony a od domu k domu byly v postranních uličkách natažené prádelní šňůry.*“⁴⁵

Ende při místních popisech dbá především na vykreslení atmosféry, která má z každého místa vyzařovat a dotvářet tak situaci, v níž se hrdinové ocitnou. Ping působí exoticky, ale i přátelsky, a díky zlatým střechám a všudypřítomným lampionům téměř pohádkově. Zlatě zbarvené střechy symbolizují vznešenost, ale také poznání a posvátnost.⁴⁶ Císařský palác, obložený démanty, se svými zahradami plnými fontán a barevných exotických zvířat, má znázorňovat krásu a bohatství tohoto města. Například páv je v Číně symbolem důstojnosti a krásy.⁴⁷

Ačkoliv Ende prohlásil, že svými knihami nikdy nezamýšlel nikoho poučovat, minimálně z jedné situace v knize poučení vyplývá. Jedná se o setkání hrdinů se zdánlivým obrem Tur Turem. Jakmile trojice dorazí na poušť **Konec světa** a Ema s Jimem spatří na obzoru obrovitou postavu muže, odmítají pokračovat dál, protože mají strach, že jim obr ublíží. Jelikož se ale obr navenek násilně neprojevuje, Lukáš poví Jimovi, aby se neukvapoval. „*To, že je tak velký, nemusí ještě znamenat, že je to netvor.*“⁴⁸

Lukáš se rozhodne, že půjde k obrovi blíž. Jim, spatřující v něm svůj vzor, se ho rozhodne následovat. Jakmile se s obrem Tur Turem setkají tváří v tvář, už to není obr,

43 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 32. ISBN 978-80-00-03502-4

44 EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001. Symboly (Volvox Globator), sv. 2, s 131–132. ISBN 80-7207-401-6

45 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 33. ISBN 978-80-00-03502-4

46 *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub), s. 45. ISBN 978-80-242-2492-3.

47 EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001. Symboly (Volvox Globator), sv. 2, s 192. ISBN 80-7207-401-6

48 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 91. ISBN 978-80-00-03502-4

ale je vlastně ještě menší než strojevůdce Lukáš. Tur Tur je pozve do svého příbytku, pohostí je a vypráví jim svůj příběh s příkladem ohledně diskriminace menšin, zahrnujícím samotného Jima. „*Lidé mívají leccjaké zvláštnosti. Pan Knoflík má například černou kůži. Je takový od přírody a není na tom nic podivného, nemám pravdu? Proč by nemohl být černý? Jenže takhle většina lidí bohužel nesmýšlí. Když jsou například bílí, jsou přesvědčeni, že jenom jejich barva je správná, a jsou zaujati proti černým. Tak pošetili bohužel lidé bývají.*“⁴⁹

V souvislosti s Tur Turem Ende upozorňuje na lidský strach z jinakosti a sklony k predsudkům. Ty mohou nevinnou oběť tohoto smýšlení poznamenat na celý život. „*Víte, já jsem velice mírumilovný a družný člověk. Ale jak se objevím, každý přede mnou zděšeně prchá.*“⁵⁰ Tur Tur je odsouzený k osamělému životu jenom proto, že z dálky se zdá být obrem, což u ostatních vyvolává strach a touhu utéct ještě před tím, než ho stihnou poznat.

Po tom, co Jim s Emou svůj strach překonají a poznají, jak milý a dobrosrdečný Tur Tur je, už není důvod se ho bát. Malý Jim si uvědomí svou chybu a dojde k důležitému rozhodnutí. „*A v duchu si umínil, že už z ničeho a z nikoho nebude mít strach, dokud to nebo ho neuvidí zblízka. Nikdy nemůžeme předem vědět, jestli to nebude jako s panem Tur Turem.*“⁵¹ Poučení z tohoto setkání je dle mého názoru dokonce několikanásobné. Lidé by neměli dávat na první dojem a bát se něčeho, co je neznámé nebo jiné, a už vůbec by neměli záměrně kohokoli odlišného diskriminovat a povyšovat se nad ním. „*Strach není k ničemu. Když má člověk strach, všechno se zdá mnohem horší, než je.*“⁵²

Od zdánlivého obra Tur Tura se trojice cestovatelů vydává směrem k severní hranici pouště **Konec světa**, kde se nachází pásmo **Černých skal**. „*Z dálky to vypadalo jako obrovská černočerná tma, sahající od okraje pouště až k nebi.*“⁵³ Jakmile do nich vstoupí, text, který jejich cestu popisuje, je natištěn na papíru šedé barvy. Tato grafická úprava knihy při čtení přispívá k dokreslení atmosféry, která má být temná a děsivá. Cesta Černými skalami je popisována celkem na třech stranách šedé barvy. Průchod tímto územím působí hrdinům značný diskomfort. Pociťují obrovskou zimu a ve tmě nevidí ani na krok, přestože musí úzkostlivě dbát na směr své jízdy, aby se nezřítily do

49 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 95. ISBN 978-80-00-03502-4

50 Tamtéž, s. 96

51 Tamtéž, s. 94

52 Tamtéž, s. 93

53 Tamtéž, s. 100

propasti. Když se přibližují k Ústům smrti, ozývá se z ní děsivé sténání a hrdinové začnou podléhat strachu a beznaději. V okamžiku, kdy trojice projede skalní branou jménem **Ústa smrti**, vyjede z temnoty a opět spatří denní světlo, jsou listy knihy opět bílé. Když už se situace zdá být beznadějná, ukáže se denní světlo a vyvede trojici z děsivé temnoty. Tato zkušenost zřejmě symbolizuje naději, která je přítomná i v těch nejtemnějších okamžicích a připravuje tak hrdiny na to, co je teprve čeká. Území černočerné nicoty odděluje **Zemi tisícerych sopek** s dračím městem **Žalmánii** od zbytku světa.

V Zemi tisícerych sopek se cestovatelé setkají s polodrakem Nepomukem, od kterého se dozvědí o jeho neblahém osudu. Polodraci mají zakázaný vstup do dračího města pod trestem smrti. V dračím městě Žalmánii mohou žít pouze draci čisté rasy a křížení draků s jinými živočišnými druhy je nepřipustné. „*Draci čisté rasy mě nepustí do dračího města. Že jsem prý jenom polodrak. A to proto, že moje matka byla hrošice.*“⁵⁴ líčí smutně Nepomuk.

Lukáš, Jim a Ema se s jeho pomocí dostanou do Žalmánie. „*My draci máme vlastně držet při sobě a já bych vám neměl nic vyzradit. Ale vy jste mi pomohli a draci v Žalmánii jsou na nás polodraky oškliví a nepustí nás dovnitř. A tak budu držet s vámi, abych ty draky rozzlobil. Pomstím se jim.*“⁵⁵ Tato situace čtenáři ukazuje, že ne vše je tak, jak by mělo být nebo jak bychom předpokládali. Ačkoliv by draci měli držet při sobě, Nepomuk od svých příbuzných cítí pouze opovržení a zášť. Naopak od tří projížďajících cizinců se mu dostalo laskavosti a pomoci. Proto jim na oplátku také pomůže, i když ví, že tím uškodí svým čistokrevným příbuzným.

Hned před vchodem do dračího města Žalmánie trojici upoutá velká kamenná deska s nápisem: „*Pozor! Vstup drakům nečisté rasy zakázán pod trestem smrti!*“⁵⁶. Samotné město Žalmánie na ně působí bezútešně. „*Domy z obrovských šedých kamenných kvádrů měly sto pater. Ulice se podobaly temným roklím.*“⁵⁷ Celé město se utápělo v hluku, hustém kouři a plynových výparech, kvůli kterým nebylo možné zahlédnout ani kousek oblohy. „*Nebylo tu vůbec nic zeleného. Kolem těch nespočetných temných ulic s jejich puchem a rámusem vystupoval okraj velkého kráteru jako obrovská tmavá zeď.*“⁵⁸ Temné a děsivé prostředí Černých hor i Země tisícerych sopek pů-

54 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 108. ISBN 978-80-00-03502-4

55 Tamtéž, s. 111–112

56 Tamtéž, s. 115

57 Tamtéž, s. 117

58 Tamtéž, s. 118

sobí, jako by tato území byla oproti zbytku světa nezdravá. Po jejich bližším poznání se ukáže, že nezdravý je minimálně systém, který zde panuje.

Ende se rozhodl do Země tisícerych sopek zapracovat černou kapitolu Německého vzdělávání 30. a 40. let 20. století, které byl sám jako dítě svědkem. V roce 1991 v rozhlasovém rozhovoru Ende uvedl, že myšlenka rasismu a rasové diskriminace vznikla na základě Darwinových teorií. Německý národní socialismus vyhlásil evoluční teorii za ideologické jádro své rasistické ideologie. Biologie byla ve vzdělávání povýšena na hlavní téma s cílem, že žádný chlapec nebo dívka neopustí školu bez uvědomění si potřeby a povahy čistoty krve.⁵⁹

Ve škole v Žalmánii je učitelkou zlá dračice Paní Tesáková, která se vyžívá v trýznění unesených dětí. „*Všechny děti byly připoutány k lavicím železnými řetězy tak, aby se mohly pohybovat, ale nemohly utéct.*“⁶⁰ Děti neznají jiný svět, než který jim dal drak. Škola má ve vývoji dětí jeden z největších vlivů, protože v něm tráví podstatnou část svého dne. „*Měla by z hlediska duševního rozvoje přispívat výchovou a vzděláváním k všestranné kultivaci osobnosti žáků a tím také k jak bezprostřední tak budoucí plnosti jejich života.*“⁶¹ Děti zhruba do osmi let přijímají informace nekriticky, a jelikož nemají dostatek vlastních zkušeností, musí přijmout to, co jim je učitelem dáno. Toho je velmi snadné zneužít.

Michael Ende na svá vlastní školní léta vzpomíná s nechutí: „*Nechtěl jsem se učit, alespoň ne to, co se nás pokoušeli naučit.*“⁶² Nejspíš proto se rozhodl své negativní zkušenosti s tehdejší školním systémem zasadit do své prvotiny. I špatné kapitoly naší historie je třeba si připomínat, aby už je nikdo nemohl zopakovat, ať už se jedná o rasovou či jinou diskriminaci nebo zneužití moci nadřízené osoby.

Příběh Jima Knoflíka je typickým zobrazením nějakým způsobem znevýhodněného jedince, tedy outsidera. Ačkoliv se vzhledem k jeho statutu od něj mnoho neočekává, ve vyhrocené situaci se z něj stává zachránce. V průběhu příběhu se ale zároveň

59 VOSS, Julia. Jim Knopf rettet die Evolutionstheorie. Frankfurter Allgemeine Zeitung [online]. 16. 12. 2008 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://www.faz.net/aktuell/wissen/darwin/wirkung/darwin-jahr-2009-jim-knopf-rettet-die-evolutionstheorie-1741253.html>

60 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema. 2*, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015, s. 121. ISBN 978-80-00-03502-4

61 ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994, s. 84. ISBN 80-85799-03-0

62 VOSS, Julia. Jim Knopf rettet die Evolutionstheorie. Frankfurter Allgemeine Zeitung [online]. 16. 12. 2008 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://www.faz.net/aktuell/wissen/darwin/wirkung/darwin-jahr-2009-jim-knopf-rettet-die-evolutionstheorie-1741253.html>

formuje hrdinovo sebepojetí a díky zkušenostem nabytých na iniciační cestě dospívá i přes svůj sociální hendikep vsebevědomého jedince.⁶³

63 ŠUBRTOVÁ, Milena. Fenomén outsiderství v próze pro děti a mládež. In: URBANOVÁ Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 123–131. ISBN 80-7220-185-9

2.2 Děvčátko Momo a ukradený čas

Příběh děvčátka Momo z prostředí malého italského městečka je jedinou z vybraných próz, kde jako hlavní postava vystupuje děvče. Momo se ale navzdory svému osudu zdá být houževnatější než chlapečci z ostatních vybraných próz.

Do starého opuštěného amfiteátru na okraji jednoho italského města přijde malé děvčátko jménem Momo. Na sobě má záplatovanou sukni a příliš velké pánské sako. Původ děvčátka není jasný, stejně jako jeho věk. Dospělí i děti z okolí si Momo ihned zamilují, protože má zvláštní nadání pro naslouchání druhým.

Jednoho dne se ale ve městě objeví šedí muži s šedivými aktovkami a doutníky, kteří lstí nutí lidi šetřit čas, aby jim ho následně mohli ukrást. Nejprve podlehnou dospělí, kteří přestanou mít čas na své děti, na koníčky a na odpočinek. Proto děti ze všech koutů města začnou vyhledávat útěchu u Momo.

To se ale nelíbí šedým mužům. Jeden z nich bude chtít Momo získat na svou stranu pomocí mluvící panenky, aby jim už nemařila jejich plány. Děvčátko ho ale prokoukne, poví o tom ostatním dětem a společně začnou spřádat plány, jak je zastavit. V tuto chvíli se děvčátko stane pro šedé muže hrozbou, kterou je třeba zneškodnit. Momo před šedými muži zachrání želva Kasiopeja, která ji dovede ke správci času, Mistru Hórovi, jenž svěří Momo tajemství času.

Když se po roce a dni Momo vrátí od Mistra Hóry zpátky do svého amfiteátru, zjistí, že vlivu šedých mužů podlehly i děti. Momo se cítí osaměle a bezradně, a vydá se společně se želvou Kasiopejou k Mistru Hórovi pro radu a pomoc. Nevšimnou si ale, že je šedí muži pronásledují, a tak zavedou šedé muže přímo k domu Mistra Hóry. Šedí pronásledovatelé dům obklíčí a kouř z jejich doutníků začne postupně trávit čas lidí.

Zachránit lidský čas může jenom děvčátko Momo. Jeho úkolem je osvobodit ukradené květy času, které představují jednotlivé hodiny lidského času. Mistr Hóra zastaví veškerý čas a tím i veškerý pohyb na zemi. V tu chvíli se začnou šedým mužům tenčit zásoby nakradeného času.

Aby mohla Momo osvobodit ukradené květy času, dostane od mistra Hóry svůj vlastní, s jehož pomocí zapečetí trezor se zásobami času šedých mužů. Ti se bez času rozplynou. Momo pak trezor znovu otevře a všechen ukradený čas se vrátí zpátky k lidem.

Beppo Koště je starý muž, který supluje Momo otce. Přízvisko „Koště“ získal podle svého povolání metaře. V Čínské symbolice je koště symbolem moudrosti a pochopení.⁶⁴

Beppo je pro svou přílišnou přemýšlivost a pomalost leckdy považován za blázna. „*Beppo Koště uvažoval. A když myslel, že není nač odpovídat, mlčel. Když ale podle jeho názoru bylo třeba odpovědět, přemýšlel o tom, jak odpoví. Trvalo někdy celé dvě hodiny, a třeba i celý den, než něco řekl.*“⁶⁵ Beppo v knize vystupuje jako velmi přemýšlivý a empatický člověk, jehož záměrem je neukvapovat se s odpověďmi, aby měly pro tazatele co nejvyšší možnou hodnotu.

Vietnamský buddhistický mnich Thich Nhat Hahn se domnívá: „*Pokud někomu dáme okamžitou odpověď, většinou je to jen ozvěna našich znalostí nebo naše emocionální reakce. Když slyšíme otázku nebo připomínku druhého člověka, málokdy si uděláme čas naslouchat pozorně a z hloubky, abychom pochopili, co s námi sdílí; prostě jen vystřelíme rychlou odpověď. To není užitečné.*“⁶⁶

Michael Ende se po většinu svého života zabýval různými filosofickými a náboženskými směry. Existuje teorie, že v době, kdy Michael Ende psal *Děvčátka Momo*, se právě zabýval buddhismem, a že postava Beppu by mohla být inspirována zenovým mistrem.⁶⁷

Gigi Průvodce je pravý opak Beppu. Ačkoliv Momo Beppu a Gigiho považuje za své nejbližší přátele, tito dva by se od sebe nemohli lišit více. Gigi je hezký, ale lehkomyšlný a impulzivní mladík, který si rád vymýšlí různé příběhy. Beppo a Gigi pravděpodobně představují protikladné složky lidské osobnosti, mezi kterými je třeba nalézt soulad.

Šedí muži jsou nenápadní zloději času, kteří se objevili ve městě nedaleko amfiteátru. „*Od hlavy až k patě byli oblečeni v šedivé, pavučinu připomínající barvě. Ale také jejich obličejové vypadaly jako šedý popel. Nosili tvrdé kulaté klobouky, kterým se říká tvrdáky, a kouřili krátké, popelavě šedé doutníky.*“⁶⁸ Aby jim nikdy nedošla zásoba doutníků, což by znamenalo jejich zánik, nosí vždy s sebou aktovku oloveně šedé barvy.

64 EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001, s. 115. Symboly (Volvox Globator), sv. 2. ISBN 80-7207-401-6.

65 ENDE, Michael. *Děvčátka Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vydání Praha: Albatros, 2013, s. 33. ISBN 978-80-00-03086-9

66 HAHN, Thich Nhat. *Ticho*. Olomouc: Fontána, 2017, s. 91. ISBN 978-80-7336-874-6.

67 LOY, David. Momo (novel). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-10-25]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Momo_\(novel\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Momo_(novel))

68 ENDE, Michael. *Děvčátka Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013, s. 39. ISBN 978-80-00-03086-9.

Šedí muži patrně představují spěch, stres a neustálou honbu za penězi, úspěchy, uznáním a postavením. Je to jakási nákaza, která se nezastavitelně šíří městem a mění lidi v cosi šedivého bez radosti, čemu se nedostává žádné potraviny pro duši. Michael Ende tímto způsobem patrně upozorňoval na rostoucí trend uspěchaného konzumního západního stylu života, který se v 70. letech pomalu šířil Evropou.

Zásadní je v tomto metaforickém zobrazení šedá barva, která může představovat šed' nově vznikajících měst, které jsou v zájmu úspory času a peněz stavěny jako podle šablony, takže je těžké rozeznat jednu ulici od druhé. Dalším významem šedé barvy může být i šedý kouř z automobilů, kterých je ze stejného důvodu na silnici čím dál víc. V neposlední řadě může být šedá symbolem nedostatku vnějších i vnitřních podnětů, což u lidí způsobuje nedostatek kreativity a jednotvárné myšlení.

Šedí muži se snaží ovlivnit obyvatele města pomocí jakési propagandy. Jedná se o specifický způsob komunikace, který zprostředkovává nějakou ideologii svým recipientům za pomoci iracionálních apelů, manipulací, užívání symbolů a hesel, které působí především na lidské emoce.⁶⁹ „*Rádio, televize, noviny den co den poukazovaly na všechny přednosti různých moderních vymožeností šetřících čas a donekonečna je velebily, neboť právě ony měly člověku v budoucnu zajistit dostatek prostoru pro „opravdový“ život. Na domech a na vývěsních sloupech visely plakáty, jež chodce informovaly pomocí názorných obrazů o tom, jaké nejrůznější podoby může mít lidské štěstí. Pod tím zářily světelné nápisy: KDO ŠETRÍ ČAS, ŽIJE SI LÉPE! Nebo: BUDOUCNOST PATŘÍ TOMU, KDO HOSPODAŘÍ S ČASEM! Nebo: MĚJ VÍCE ZE ŽIVOTA – ŠETŘI SVŮJ ČAS!*“⁷⁰

Masmédia umožňují zasáhnout jak celý dav, tak každého jednotlivce v davu. Jednotliví konzumenti masmédií jsou psychicky spojeni s masou, i když jsou fyzicky sami. Cílem propagandisty je potlačit individualitu jednotlivců, aby snadněji podlehl tlaku většiny. Aby byla propaganda účinná je jí třeba obklopit každého občana a neponechat mu prostor pro úvahy a kritickou reflexi.⁷¹ „*Nápisy toho druhu visely také nad psacími stoly vedoucích pracovníků, nad ředitelskými křesly, u lékařů v ordinacích,*

69 PROKOPOVÁ, Kateřina. *Propaganda a persvaze*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, s. 38–39. ISBN 978-80-244-4345-4

70 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013, s. 60–62. ISBN 978-80-00-03086-9

71 PROKOPOVÁ, Kateřina. *Propaganda a persvaze*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, s. 42–43. ISBN 978-80-244-4345-4

v krámech, v restauracích, v obchodních domech, a dokonce i ve školách a v mateřských školkách. Na nikoho se nezapomnělo.⁷²

Francouzský filozof Jacques Ellul považuje všudypřítomnou propagandu za obecný, společenský fenomén 20. století.⁷³ I Michael Ende si tohoto fenoménu zřejmě všiml a rozhodl se ve své knize ukázat, jak lidé podléhají propagandistickým aktivitám, které je postupně připravují o to nejcennější, co mají – o čas.

Mistr Secundus Minutius Hóra se Momo představí jako správce času. Jeho jméno je odvozeno z latinských názvů pro jednotky času.⁷⁴ Na otázku děvčátka Momo, jestli je Mistr Hóra smrtí, odpovídá neurčitě. „*Kdyby lidé věděli, co je Smrt, nebáli by se jí.*“⁷⁵ Tato vyhýbavá odpověď může znamenat, že skutečně je tím, co lidé označují jako smrt. Jiným vysvětlením může být to, že autor prostřednictvím Mistr Hóry odkazuje na způsob vnímání smrti východních kultur, které smrt vnímají jako nový začátek.

Želva Kasiopeja patří mistru Hórovi. Její zvláštností je schopnost, vidět budoucnost půl hodiny dopředu. V příběhu plní funkci kouzelného průvodce nebo pomocníka, který doprovází hlavní hrdinku na její cestě. Další její zvláštností je, že může komunikovat pomocí slov, která se objevují na jejím krunýři. V Číně se z želvího krunýře věštila budoucnost a i sama želva je považována za věštkyni. Pro svou dlouhověkost se želva také stala symbolem nesmrtelnosti.⁷⁶

„*Jedna z nejúžasnějších věcí o Momo je, že byla vydána v roce 1973 a od té doby se časová noční můra, kterou zobrazuje, stala naší realitou.*“⁷⁷ Mezi prvním vydáním autorovy prvotiny o Jimu Knoflíkovi a prvním vydání *Děvčátka Momo* uplynulo dlouhých 13 let. V té době již Ende bydlel se svou manželkou Ingeborg Hoffmannovou v Itálii, která je plná antických staveb a dalšího starověkého umění. Michaela Endeho nelze považovat za komerčního spisovatele, který by z prvního úspěchu chtěl vytěžit maximum. I z toho důvodu je mezi těmito dvěma knihami tak velký časový odstup.

72 ENDE, Michael. *Děvčátka Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013, s. 63. ISBN 978-80-00-03086-9

73 PROKOPOVÁ, Kateřina. *Propaganda a persvaze*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, s. 43. ISBN 978-80-244-4345-4

74 Pozn.: Secundus znamená sekundy, minutus znamená minuty, hóra může znamenat hodinu nebo také obecně čas.

75 ENDE, Michael. *Děvčátka Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013, s. 130. ISBN 978-80-00-03086-9

76 EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001. Symboly (Volvox Globator), sv. 2, s. 284. ISBN 80-7207-401-6

77 LOY, David. Momo (novel). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-10-25]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Momo_\(novel\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Momo_(novel))

„S Jimem Knoflíkem jsem poprvé zažil uvedení na trh, a to mě tak poděsilo, že jsem se rozhodl dál nepsat.“⁷⁸

O tom, jak vznikla *Momo*, se autor vyjádřil takto: „Měl jsem z pověření jedné televize navrhnout příběh pro asi hodinový film – ale vůbec nic mě nenapadlo. Tu mi jedna známá, už nevím proč, dala jednoho dne staré hodinky bez ručiček, které byly opravdu k ničemu. Chvilí jsem je pozoroval, a náhle se zrodily první nápady.“⁷⁹ Spouštěčem inspirace může být při vytváření umění prakticky cokoliv. U Endeho to byly údajně nefungující hodinky, ale také prostředí Říma, ve kterém již delší čas pobýval. „Řekl bych, že to bylo vyznání lásky tomuto městu.“⁸⁰

Více než desetiletý odstup mezi *Jimem Knoflíkem* a *Momo* je nejvíce patrný ve stylu, jakým jsou knihy napsány. Ve své prvotině autor často pracoval se stereotypy a humorně je zveličoval pro pobavení čtenářů. V příběhu o *Momo* se již tento styl humoru neobjevuje.

Další výraznou změnou je absence většiny detailních popisů a vysvětlování, a řečnických otázek, které byly nepostradatelnou součástí první z knih. Kniha *Děvčátko Momo* působí proti *Jimu Knoflíkovi* „dospělejším dojmem“, především kvůli větší propracovanosti jednotlivých postav a vybroušenému stylu, který autor dále využívá i v *Nekonečném příběhu*.

Odlišná je i kompozice. Kniha je rozčleněna na 3 díly – *Momo a její přátelé*, *Šedí muži*, *Květy času*. Každý z těchto dílů je ještě rozdělen na různý počet kapitol, které už mají méně explicitní názvy, než kapitoly v knize o Jimu Knoflíkovi.

Nejkratší je díl první, který je rozdělený do pěti kapitol. Tento díl seznamuje čtenáře s *Momo*, jejími přáteli a městem, ve kterém žijí. Druhý díl má kapitol sedm a zabývá se postupnou nadvládou šedých mužů nad obyvateli města. Třetí, nejdelší díl, který obsahuje devět kapitol, popisuje cestu děvčátka *Momo* k mistru *Hórovi* a snahu o navrácení ukradeného času nazpět lidem.

Hlavní postavou příběhu, jenž sám autor v podtitulu označil jako pohádkový román, je děvčátko *Momo*. *Momo* má malou a hubenou postavu a nikdo, ani ona sama neví, kolik jí je vlastně let. „*Osm, nebo možná už dvanáct?*“⁸¹. Dominantní jsou v jejím

78 ENDE, Michael. Příběhy pravdivé fantazie. Přel. Tereza Hubáčová. *Gemma*. 1994. r. 5, č. 2, s. 9. ISSN 1210-0749

79 ENDE, Michael. Věřím na zázraky. Zaps. Ondřej Müller. *Labyrint revue*. 1995. r. nevedeno, č. 2, s. 6. ISSN 1210-6887

80 ENDE, Michael. Příběhy pravdivé fantazie. Přel. Tereza Hubáčová. *Gemma*. 1994. r. 5, č. 2, s. 9. ISSN 1210-0749

81 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013, s. 11. ISBN 978-80-00-03086-9

obličejí „velké, neuvěřitelně krásné oči“⁸², černé jako smůla. Stejně tak černé jsou i její nepoddajné kudrnaté vlasy. Na sobě nosí nalezené, či darované oblečení, které se skládá z křiklavě záplatované sukně dlouhé po kotníky a velkého pánského saka s velkými kapsami a ohrnutými rukávy. Děvčátko chodí zásadně bosé. Autor v knize naznačuje, že se děvčátko rozhodlo bydlet v amfiteátru proto, že uteklo z dětského domova. Dle svých vlastních slov nemá žádné příbuzné a jméno „Momo“ si vybrala sama. Jelikož je vlastně dětskou bezdomovkyní, nedostává se jí žádného vzdělání.

Inspirací pro postavu děvčátka Momo, mohla být autorova maminka, která byla taktéž malé a hubené postavy. Stejně jako Momo neměla žádné příbuzné, a proto vyrůstala od útlého dětství v dětském domově.⁸³

Zvláštní schopností děvčátka je její talent naslouchat druhým. „*Momo dovedla tak naslouchat, že hloupého napadaly znenadání velmi moudré myšlenky. Ne snad, že by něco řekla nebo se na něco zeptala, co by ho samo na takové myšlenky přivedlo. Ne, Momo jen seděla na svém místě a naslouchala. Naslouchala tak pozorně, jak pozorně naslouchat je vůbec možné, a s tak velkou účastí, jaká je vůbec myslitelná. Dívala se při tom na toho, kdo mluvil, velkýma temnýma očima, a ten, na koho se tak dívala, cítil, jak mu najednou přicházejí myšlenky, o nichž by ho ani ve snu nenapadlo, že je podobných schopen.*“⁸⁴

Zde autor demonstruje, jak je důležité, když člověk svému blízkému věnuje svůj čas. Ten, který naslouchá, nemusí ani promluvit, a ten, kterému je nasloucháno, cítí jeho podporu, což zvyšuje jeho sebevědomí a stimuluje jeho kreativitu. „*To, co všichni potřebujeme, je nenucenost, uvolněnost, lehkost a klid v těle i v duši. Jen tak budeme schopni opravdu naslouchat druhým.*“⁸⁵

Momo těmito vlastnostmi zjevně disponuje, protože nejen, že je schopná skvěle naslouchat druhým, ale později je i schopná odolat svodům vypočítavých šedých mužů a zachránit lidský čas. Svou dětskou nevinností a bezelstností představuje protiklad k uspěchanému konzumnímu způsobu života a k dospělým, kteří se jím velmi snadno nechají ovlivnit.

82 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013, s. 11. ISBN 978-80-00-03086-9

83 SENKOVÁ, Zita. Příběh nekonečné slávy i zklamání. *Mladá fronta Dnes*. 2007. r. 18, č. 293, s. B/8. ISSN 1210-1168

84 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013, s. 16. ISBN 978-80-00-03086-9

85 HAHN, Thich Nhat. *Ticho*. Olomouc: Fontána, 2017, s. 94. ISBN 978-80-7336-874-6

Na tajemné místo, kde vzniká všechen lidský čas, zavede děvčátko Momo želva Kasiopeja, která jako jediná zná cestu. Na tomto místě fungují fyzikální zákony jinak, než na Zemi. Zářivě bílé domy zalévá záhadné světlo, které na každý objekt ve čtvrti ulic dopadá z jiné strany. V ulicích je naprosté bezvětří a klid, a čím pomaleji Momo se želvou jdou, tím rychleji se pohybují. Když dorazí až k perleťové uličce Nikdynebyla a jdou směrem k domu Nikdenení, musí Momo jít pozpátku, aby se mohla pohybovat.⁸⁶

Když Momo vejde do domu Nikdenení, ocitne se v obrovském sále. *Byl ještě větší než ten nejmohutnější chrám a nejprostornější nádražní hala. Až někde vysoko nahore, už v pološeru, spíš tušila, než viděla strop.*⁸⁷ Tyto obrovské prostory patrně představují nekonečnost a neuchopitelnost času.

Mistr Hóra vezme Momo do jejího srdce, aby jí ukázal její vlastní čas. Prostory srdce jsou popisovány jako místnost s obrovskou zlatou kupolí, v jejímž středu je kruhový otvor (kruh symbolizuje věčnost nebo opakující se koloběh života⁸⁸), kterým dovnitř proudí paprsek světla. Světlo dopadá na hladinu černého jezera, nad nímž se houpe obrovské kyvadlo. Tyto prostory (s výjimkou černého jezera) asociují popis antického chrámu Pantheonu, nacházejícího se v Římě, jak je popsán např. ve *Světových dějinách umění*: „*Tato zvenku nehybná masa se uvnitř mění na rozlehlý, výjimečně harmonický prostor, jehož majestátnost vyvolá u návštěvníka zvláštní pocit. Gigantismus se tu násobí zázračným účinkem proporcí, protože vnitřní kopule, doplněná symetricky o svoji spodní část, by vytvořila kouli vepsanou přesně do tohoto rozsáhlého prostoru. Interiér chrámu je osvětlen otvorem o průměru 9 m, kterým dopadají proudy měnícího se světla a kudy volně proniká každá nepohoda, spojujíc tento mikrokosmos s vesmírem.*“⁸⁹ Kopule římského Pantheonu s kruhovým otvorem uprostřed byla původně pokrytá bronzovými pozlacenými střešními taškami.

V prostorách srdce se pravidelně opakuje tento jev: „*Zatímco kyvadlo podobné hvězdě pomaloučku plulo k okraji černého jezera, vynořil se v těch místech z černé vody velký, ještě zavřený květ. Jak se k němu kyvadlo blížilo víc a víc, něžné lupeny se víc a víc otevíraly, až květ úplně rozkvetl a uložil se na hladině.*“ „... *Nad květem kyvadlo znehybnělo. ...*“ „*Okamžik setrvání končil a kyvadlo pomalu, pomaloučku odplouvalo*

86 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013, s. 108. ISBN 978-80-00-03086-9

87 Tamtéž, s. 117

88 *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub), s. 284. ISBN 978-80-242-2492-3.

89 CHÂTELET, Albert a Bernard Philipp GROSLIER. *Světové dějiny umění: malířství, sochařství, architektura, užité umění*. 2. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, s. 180. Larousse. ISBN 80-7181-936-0

zpátky. *A jak se ponenáhlu vzdalovalo, Momo ke svému zděšení spatřila, že čarokrásný květ uvadá.*⁹⁰

Srdce je ve většině kultur považováno za sídlo citů a života.⁹¹ Houpající se kyvadlo patrně představuje tlukot lidského srdce, kdežto kvetoucí a uvadající květy odměřují vždy jednu hodinu času. Odkvétající květina pak symbolizuje nestálost a pomíjivost lidského času.⁹²

Nejzajímavější úvahy, které se objevují v knize *Děvčátka Momo*, se týkají především času a toho, jak s ním lidé nakládají. Jednou z nich začíná šestá kapitola knihy. Autor píše termíny jako je „čas“ a „život“ s velkými počátečními písmeny, aby zdůraznil jejich důležitost. V kontrastu proti nim autor upozorňuje na zlozvyky, kvůli kterým lidé o svůj čas i život vlastní vinou přicházejí.

„Na světě existuje obrovské, a přece zase úplně obyčejné tajemství. Všichni lidé se na něm podílejí a každý je zná, ale jen málokdo o něm vůbec někdy přemýšlí. Většinou je lidé berou jen tak beze všeho na vědomí a nepodivují se mu ani za mák. Toto tajemství se jmenuje Čas.

Lidé měří čas pomocí kalendáře a hodin. Jenomže je ještě zdaleka nic neznamená, protože každý ví, že někdy může člověku připadat jediná hodina jako celá věčnost, a jindy prchne jako okamžik – podle toho, co v této hodině prožíváme.

*Vždyť Čas je Život. A Život přebývá v srdci.*⁹³

Jelikož dospělí nemají dostatek času na své děti, kupují jim drahé hračky na baterie, které, podle autora, ničí dětskou představivost. Momo nakonec románové městečko před vzrůstajícím konzumem zachránila, o několik let později se ale Endeho fikce stala naší smutnou skutečností.

Příběh děvčátka Momo se nápadně podobá příběhu Jima Knoflíka. Stejně jako Jim je Momo společenským outsiderem kvůli absenci rodičů, v jejím případě navíc i domova. Ze společnosti ji také vyčleňuje i její zvláštní talent naslouchat druhým a nevinný dětský nezájem o produkty konzumní společnosti. Díky tomu se nenápadné děvčátko stane záchránkyní dokonce celého městečka. Momo si v některých z obyvatel

90 *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub), s. 131. ISBN 978-80-242-2492-3.

91 EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001. Symboly (Volvox Globator), sv. 2, s. 233. ISBN 80-7207-401-6.

92 HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvox Globator, 1999, s. 128. ISBN 80-7207-300-1.

93 ENDE, Michael. *Děvčátka Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013, s. 51. ISBN 978-80-00-03086-9.

města najde náhradu za chybějící rodinu, díky čemuž může snáze překonat svůj hendikep.

2.3 Nekonečný příběh

Nekonečný příběh je jedna z nejnámějších próz Michaela Endeho. Domnívám se, že množství různých symbolů a kompoziční složitost přitahuje širší spektrum čtenářů, než u ostatních tří vybraných próz. V případě hlavního hrdiny autor klade větší důraz na jeho pocity, a i to knize přidává na složitosti z hlediska její recepce. Zřejmě i proto se těší velké oblibě nejen u dětských, ale i u dospělých čtenářů.

Příběh *Nekonečného příběhu* začíná, když zhruba desetiletý chlapec Bastián Baltazar Bux ukradne v antikvariátu Karla Konráda Koreandera tajemnou bronzovou knihu. Bastián se s touto knihou ukryje na půdu školy a dá se čtení.

Nejprve si pouze čte o dobrodružství přibližně stejně starého chlapce Átreje, který dostal za úkol nalézt lék pro Dětskou císařovnu. Ta totiž záhadně onemocněla a kvůli tomu je ohrožena celá říše Fantázie, která se každým dnem propadá do nicoty. Po mnoha dobrodružstvích nakonec Átrej zjistí, že Dětskou císařovnu může uzdravit jenom dítě z lidského světa tím, že jí dá nové jméno.

Když si to Bastián v knize přečte, ihned ho napadne jméno pro Dětskou císařovnu. Není si ale sám sebou jistý, a tak dlouho váhá. Aby Dětská císařovna dostala Bastiána do Fantázie, vydá se za starcem z putující hory, který zapisuje příběh Nekonečného příběhu do velké bronzové knihy. Dětská císařovna starce požádá, aby začal Nekonečný příběh vyprávět od začátku. Tím ale způsobí, že se příběh opakuje stále dokola přesně k tomuto okamžiku, kdy k němu Dětská císařovna přišla s onou prosbou. Bastián, který chce číst dál, to nevydrží a nahlas zavolá na císařovnu novým jménem, které pro ni vymyslel.

Jakmile se Bastián objeví ve Fantázii, dostane od Dětské císařovny amulet AURYN, který mu bude plnit všechny jeho přání, dokud nenalezne svou Pravou vůli. Tehdy začíná Bastián prožívat své vlastní dobrodružství. Prostřednictvím těchto přání musí znovu vytvořit Fantázii, která už se téměř propadla do nicoty, až na jedno zrnko písku. S každým novým přáním ale Bastián ztrácí své vzpomínky a postupně také sám sebe.

Bastiána na poslední chvíli zachrání Átrej se svým drakem Falkem a pomůžou mu dostat se zpátky do světa lidí. Po návratu z Fantázie, kde Bastián zažil mnohá dobrodružství je jako vyměněný. Už si je sám sebou jistý a zná svou hodnotu. Bastiánův otec, se kterým neměl před svým odchodem moc dobrý vztah, se o chlapce velmi bál. Když

se Bastián vrátil, byl jeho otec velmi šťastný a slíbil mu, že spolu budou odted' trávit více času.

Átrej je asi desetiletý chlapec, který byl vybrán Dětskou císařovnou, aby našel lék na její nemoc. Tohoto úkolu se může zhostit pouze neozbrojen. Jedinou jeho ochranou a průvodcem mu je amulet Dětské císařovny, AURYN. Átrej je kvůli svým vlastnostem a dovednostem pro Bastiána hrdinou a vzorem.

Zlatooká vládkyně veškerých přání alias **Dětská císařovna** „byla středem veškerého života ve Fantázii. A každé stvoření, ať hodné nebo zlé, ať krásné nebo ošklivé, veselé nebo vážné, pošetilé nebo moudré, všichni, všichni tu byli jenom prostřednictvím její existence.“⁹⁴ Císařovna má podobu malé holčičky se zlatýma očima a dlouhými bílými vlasy. Na sobě nosí bílé rozevláté roucho s bílým pláštěm. Její podoba ale neodpovídá jejímu věku, je totiž starší než všichni obyvatelé Fantázie. „Její existence se neměří počtem let, ale jmény.“⁹⁵

Protože už si nikdo nepamatuje její poslední jméno, potřebuje nové. Bastián pro ní vybere jméno **Měsíčnice**. Měsíc je v Číně symbolem pro císařovnu, jeho protikladem je Slunce, které symbolizuje císaře.⁹⁶ Zářící měsíc na noční obloze představuje naději a symbol osvětlení. „Měsíci jsou přisuzovány ženské rysy, které jej přiřazují jako atribut k Bohyni Matce.“⁹⁷ Právě z důvodu absence matky je Bastián nešťastný. Proto utekl od svého smutku do **Fantázie**, kde je vládkyní Měsíčnice, která je symbolem naděje, ale i upomínkou na chybějící maminku. Měsíčnice představuje archetyp matky ztělesňující místo magické proměny a znovuzrození, vše, co je tajné a probouzí strach, co je neodvratné a osudové.⁹⁸

Paní Ajúola je jablíčku podobná bytost ženského rodu, která obývá **Proměnlivý dům**. Paní Ajúola o Bastiána pečuje a krmí ho ovocem, které vyrůstá z ní samotné. „Malé děti také pijí mléko od své maminky. To je přece překrásné.“⁹⁹ Supluje tak Bastiánovi mateřskou péči, po které ve skrytu duše chlapec touží. Díky ní si Bastián nakonec uvědomí, co je jeho Pravá vůle. „... tvoje pravá vůle je mít někoho rád.“¹⁰⁰ Zde autor opět

94 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. V Praze: Albatros, 2015, s. 36. ISBN 978-80-00-04150-6

95 Tamtéž, s 62

96 EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001. Symboly (Volvox Globator), sv. 2. ISBN 80-7207-401-6. s. 155–156

97 *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-2492-3 s. 18

98 JUNG, Carl Gustav. Hrdina a archetyp matky. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2009, s. 59–156. Výbor z díla / C.G. Jung, sv. 8. ISBN 978-80-85880-11-3.

99 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. V Praze: Albatros, 2015, s. 359. ISBN 978-80-00-04150-6

100 Tamtéž, s. 366

pracuje s archetypem matky. Ta je též dobrotivá, pečující a poskytující růst, plodnost a potravu. Dětská císařovna a paní Ajúola tedy představují dva hlavní aspekty archetypálních vlastností matky.¹⁰¹

Falco se stává Átrejovým druhem poté, co si vzájemně zachrání život. Falco je bílý Šťasný drak a je velice vzácný. „*Šťastní draci jsou stvořeni ze vzduchu a tepla, jsou to bytosti nespoutané radosti a navzdory svým obrovským rozměrům jsou lehouncí jako letní oblak. Proto nepotřebují k létání křídla.*“¹⁰² Drak je chlapci cenným rádcem a pomocníkem, nikdy neztrácí naději a rychlostí blesku jej přenesse na jakékoliv místo ve Fantázii. Autor zde opět pracuje se symbolem čínského draka, který je dobromyslný.¹⁰³

Uyulála je dětsky znějící hlas ticha, se kterým je možné komunikovat pouze ve verších. „*Chceš-li se potají na něco tázat,/ mluv ke mně ve verších, nacházej rým,/ tomu, kdo neumí do veršů vázat,/ tomu já nerozumím...*“¹⁰⁴ Uyulála se nachází v **Jižním Orákulu**, kam se lze dostat pouze skrz tři brány, které se objevují postupně: „*Druhá brána se objeví až ve chvíli, když projdeš tou první, a třetí tam bude teprve, až budeš mít za sebou tu druhou. A Uyulála bude existovat, až mineš třetí bránu.*“¹⁰⁵ Hlas ticha dokáže tomu, kdo zdolá všechny tři brány odpovědět na všechny jeho otázky.

Tři brány, kterými musí Átrej projít, patrně představují tři stupně poznání, kterými si musí projít, aby se dobral k hlasu ticha, který mu odpoví na jeho otázku. Podle buddhistických teorií, člověk, který se odpoutá od vnějších vjemů, setrvá v tichu a dokáže se soustředit výhradně na své nitro, uvědomí si sám sebe a odpoví si i na ty nejobtížnější otázky.¹⁰⁶

Když Átrej prochází jednotlivými branami, soustředí se výhradně na ně, protože kolem nich není nic, co by ho rozptylovalo. „*Za ní ležela naprosto pustá rovina, kde se oko nemělo čeho zachytit, takže pohled padal jakoby do prázdna.*“¹⁰⁷ Jakmile pak úspěšně překoná všechny brány, ocitne se v prostorách, které se svou velkolepostí mírně podobají prostorám srdce v *Děvčátku Momo*. „*... uviděl dlouhou chodbu, tvořenou nespočetnými mohutnými sloupy. A vzadu na konci bylo schodiště a další sloupořadí a te-*

101 JUNG, Carl Gustav. Hrdina a archetyp matky. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2009, s. 59–156. Výbor z díla / C.G. Jung, sv. 8. ISBN 978-80-85880-11-3.

102 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. V Praze: Albatros, 2015, s. 69. ISBN 978-80-00-04150-6

103 EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001. Symboly (Volvox Globator), sv. 2. ISBN 80-7207-401-6. s. 35–36

104 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu, s. 102. V Praze: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-04150-6

105 Tamtéž, s. 87

106 HAHN, Thich Nhat. *Ticho*. Olomouc: Fontána, 2017, s. 72. ISBN 978-80-7336-874-6.

107 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. V Praze: Albatros, 2015, s. 94. ISBN 978-80-00-04150-6.

rasy a zas schody a celý les sloupů. Žádné sloupořadí však neneslo střechu. Nad nimi bylo totiž vidět noční nebe.“¹⁰⁸ Tento zdánlivě nekonečný prostor nejspíš symbolizuje Átrejovo nitro, kam byl schopen nahlédnout, jakmile se dokázal odpoutat od všech svých myšlenek a vnímat pouze sám sebe v přítomném okamžiku. „Kolem něho panovalo hluboké ticho, stěží zaslechl capkání svých bosých nohou. Už nevěděl, kdo je a jak se jmenuje, ani jak sem přišel a co tu pohledává. Byl plný údivu, ale naprosto bezstarostný.“¹⁰⁹ V tu chvíli mu tajemný hlas ticha Ujulála zodpoví, kdo a jak může zachránit Dětskou císařovnu a s ní celou Fantázii.

Stejně jako příběh děvčátka Momo, i *Nekonečný příběh* autor napsal během svého pobytu v Itálii. Příběh *Nekonečného příběhu* psal Ende k nelibosti vydavatele a fanoušků téměř 3 roky. *Nekonečný příběh* vyšel 6 let po úspěšné Momo roku 1979, a jeho první náklad byl v mžiku rozebrán.¹¹⁰

Počet stran knihy je zhruba o polovinu vyšší než u předchozích dvou knih. Je tomu tak proto, že kniha v sobě skrývá hned dva příběhy dvou různých hrdinů. Zajímavá je grafická úprava knihy. Příběh, který nejprve vypráví o Bastiánovi a jeho útrapách ve světě lidí je natištěn červenou barvou. Příběh Fantázie, o kterém si Bastián nejprve pouze čte v knize, je natištěn černou barvou¹¹¹.

Autor si ale pohrál i s kompozicí knihy, kterou rozdělil na 27 kapitol, přičemž každá kapitola začíná jedním písmenem abecedy.¹¹² Jednotlivá písmena abecedy mají v originálním vydání podobu zdobené iniciály. V českém překladu jsou písmena zakomponována do obrázku, který spolu s názvem kapitoly vyplňuje celou stranu. Tento obrázek, kromě počátečního písmene, zobrazuje také některé důležité postavy, které se v kapitole objeví. Styl psaní se nijak zásadně neliší od předchozí knihy *Děvčátko Momo a ukradený čas*. Čtení je ale poněkud obtížnější kvůli rozsahu knihy a velkému množství postav.

Hlavní postavou je desetiletý čtenář *Nekonečného příběhu* Bastián Baltazar Bux. Bastián je „malý obtloustlý chlapec, starý tak deset jedenáct let“¹¹³ s křivýma nohama a bledou pletí. Mezi svými vrstevníky platí Bastián za podivína, protože si rád vymýšlí

108 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. V Praze: Albatros, 2015, s. 98. ISBN 978-80-00-04150-6.

109 Tamtéž, s. 101

110 SENKOVÁ, Zita. Příběh nekonečné slávy i zklamání. *Mladá fronta Dnes*. 2007. r. 18, č. 293, s. B/8. ISSN 1210-1168

111 Pozn.: v originálu tmavě zelenou

112 Pozn.: V německém originálu jich je pouze 26 – do české verze byla přidána kapitola začínající písmenem ch.

113 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. V Praze: Albatros, 2015, s. 7. ISBN 978-80-00-04150-6

různé příběhy, ale jelikož nemá nikoho, s kým by se o ně podělil, povídá si je sám pro sebe. Jeho spolužáci ho verbálně i fyzicky šikanují. Chlapec se ve škole necítí dobře a tomu také odpovídají jeho studijní výsledky: „*minulý rok jsem zůstal sedět*“¹¹⁴.

Ani doma nemá Bastián dostatečné rodinné zázemí. Jeho otec, který stále truchlí po Bastiánově zemřelé matce, se ke svému synovi chová odměřeně a nevšímavě. „*Táta neříká nic. Nikdy nic neříká. Jemu je všechno jedno.*“¹¹⁵ Bastián se tak cítí osaměle a nemá sílu se svým tyranům vzepřít. Protože se nedokáže vypořádat se svými negativními pocity a zkušenostmi, uchýlí se ke krádeži knihy a k následnému útěku z reality při jejím čtení.

V první polovině knihy si Bastián pouze čte o Átrejově dobrodružství, ale všechny pocity prožívá prostřednictvím knihy spolu s ním. Bastián nejvíce obdivuje Átrejovu odvahu, a přeje si, aby sám byl také tak odvážný.

Átrej Bastiána poprvé spatří v zrcadlové bráně na cestě za Uylulou. Toto zrcadlo mělo ukázat Átrejovi jeho nitro, kde se nachází klíč k záchraně celé Fantázie. Dětskou císařovnu může uzdravit pouze nové jméno, které jí dá lidské dítě. Bastián si o tom, co Átrej viděl v zrcadle, přečte v knize a poprvé si začíná uvědomovat, že je součástí *Nekonečného příběhu*. „*Bastián sebou trhl, když pochopil, co právě přečetl. To je přece on! Popis do puntíku souhlasil.*“¹¹⁶

Jakmile se Bastián konečně odhodlá nahlas zakřičet nové jméno pro Dětskou císařovnu, objeví se po jejím boku v jakési temnotě. Císařovna daruje chlapci zrnko písku – to jediné, co z její říše zbylo – a kouzelný amulet AURYN, který jeho přání promění ve skutečnost. „*Fantázie znovu vznikne z tvých přání, můj Bastiáne.*“¹¹⁷

V tu chvíli začíná Bastiánova proměna. Protože nikdy nebyl spokojený se svým vzhledem, přeje si ho změnit. Svůj nový vzhled spatří v očích Měsíčnice. „*...chlapec, přibližně jeho věku ovšem štíhlý a velmi krásný. Měl hrdý pohled a držel se zpříma, tvář měl ušlechtilou, úzkou a mužnou. Vypadal jako nějaký orientální princ.*“ „*... Nejkrásnější na chlapci byly jeho ruce, útlé a vznešené, které však přesto vypadaly jako neobyčejně silné.*“¹¹⁸

S novým vzhledem Bastián postupně získává i nové sebevědomí. Zpočátku si Bastián zachovává své zásady o neuchylování se k násilí, které si přinesl z lidského svě-

114 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. Praha: Albatros, 2015, s. 11. ISBN 978-80-00-04150-6

115 Tamtéž, s. 12

116 Tamtéž, s. 96

117 Tamtéž, s. 184

118 Tamtéž, s. 188

ta. Ve Fantázii se na jeho počest pořádají bojové závody, kde ale nesměl nikdo přijít k úhoně. „*Dokonce patřilo k pravidlům předvést, jak poctivě a slušně závodník bojuje a jak se umí ovládat. Závodníka, který by se nechal strhnout zlostí nebo ctižádostí a svého protivníka by zranil, by stejně okamžitě diskvalifikovali.*“¹¹⁹

Brzy se ale Bastián, v opojení svých nově nabytých schopností, začne chovat domýšlivě, arogantně a vyžaduje obdiv obyvatel Fantázie. Toho využije zlá čarodějnice Xaída, která Bastiána přesvědčí, že by se měl stát císařem Fantázie. Átrej mu v tom chce zabránit, protože ví, co se stane s těmi, kteří touží svrhnout Dětskou císařovnu, a tak se strhne velká bitva o **Slonovinovou věž**, sídlo Dětské císařovny. Tato bitva je zlá, krvavá a vyžádá si mnoho obětí, což je v přímém rozporu s původní Bastiánovou zásadou, že nikdo by ani při bojových závodech neměl přijít k úrazu.

Po bitvě se Bastián rozjede hledat Átreje s Falcem, aby je mohl potrestat za jejich zradu. Dorazí však do **Města starých císařů**, kde žijí lidé, kteří také usilovali o post císaře. Tito lidé přišli o všechny své vzpomínky a přání, a jsou odsouzeni zůstat ve Fantázii navždy. To Bastiánem otřese, zapomene na svůj vztek a pochopí, že se musí dostat zpátky domů.

Bastián putuje dál, až se dostane do **Moře mlh**, kde žije společenství Yskálů. Nejprve obdivoval jejich soudržnost a na chvíli si myslel, že by s nimi mohl zůstat. Záhy ale zjistil, jakým způsobem jejich společenství funguje doopravdy: „*Jednotlivec u nich nic neplatil. A protože se navzájem nelišili, nikdo nebyl nenahraditelný.*“¹²⁰ V tu chvíli přichází Bastiánovo uvědomění. Pochopil, na čem v životě doopravdy záleží, a že většina jeho přání byla povrchní a nikdy ho dlouhodobě šťastným nečinila. „*Chtěl, aby ho měli rádi právě proto, že je takový, jaký je. V družnosti Yskálů vládla harmonie, nikoliv však láska. Už nechtěl být ten největší, nejsilnější nebo nejchytřejší. To všechno už měl za sebou. Toužil po tom, aby ho měli rádi takového, jaký je, hodný nebo špatný, hezký nebo ošklivý, chytrý nebo hloupý, zkrátka se všemi chybami – nebo dokonce právě kvůli nim.*“¹²¹

Pochopení, že mu nejvíc chybí rodičovská láska, mu poskytla paní Ajúola. Ta se o Bastiána starala jako o své vlastní dítě. Když se její péče nasýtil, uvědomil si, že by sám chtěl mít někoho rád. Protože ale kvůli svému pobytu ve Fantázii přišel o veškeré

119 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. Praha: Albatros, 2015, s. 229. ISBN 978-80-00-04150-6

120 Tamtéž, s. 350

121 Tamtéž, s. 350–351

své vzpomínky, musel sfát do dolu **Minroud** a najít svůj ztracený sen, který by mu ukázal, komu patří jeho láska.

Celá říše Fantázie leží na základech složených z vrstev zapomenutých lidských snů. „*Sen se nemůže vytratit, když už se jednou někomu zdál. Ale když člověk, kterému se zdál, si ho nepamatuje – kam se poděje? Sem k nám do Fantázie, do hlubin naší země. Tam se zapomenuté sny usazují v jemných, přejemných vrstvičkách, jeden nad druhým. Čím hlouběji se kutá, tím hustší jsou vrstvy.*“¹²²

Průvodcem po dolu Minroud je Bastiánovi slepý havíř Yor, který chlapce poučí, aby se choval co nejtišeji, aby se nepoškodily snové obrazy, které vynáší z dolu na povrch. Havíř sám také preferuje ticho a mohl by odkazovat (podobně jako Beppo Koště v *Děvčátku Momo*) k zenovému mistrovi.

Bastiánovo pátrání po svém snu v dolu Minroud je opět patrně metaforou pro pátrání po odpovědi ve svém vlastním nitru. V samotném dolu je tma, tudíž je chlapec oproštěn od vizuálních vjemů, které by ho mohly rozptylovat, a protože musí být potichu, nepůsobí na něj ani vjemy sluchové. Může se tak soustředit jen na své hledání. Autor zde opět pracuje s buddhistickými metodami, ve kterých se lidé pomocí tiché a soustředěné meditace obracejí do svého nitra. „*Když opustíme svoje představy, myšlenky a koncepce, vytvoříme prostor pro svou skutečnou mysl.*“¹²³ „¹²⁴

Podle Sigmunda Freuda „*je výklad snů via regia*“¹²⁵ k poznání nevědomí.“¹²⁶ Na formování snů se totiž podílejí i různé nevyřešené problémy, traumata a zážitky z vnějšího světa.¹²⁷ Za zapomínání nočních snů pak může takzvané vytěsnění snových zážitků, které zabraňuje vnesení nevědomých, subjektivně nepřijatelných psychických obsahů do vědomí.¹²⁸ Bastián, který si ze svého života nese traumat hned několik, se ocitl ve snové Fantázii, kde všechno reálné a bolestivé vytěsnil. Součástí jeho proměny je ale také nalezení těchto zapomenutých snů a postavit se jim v realitě, kam se hodlá navrátit.

Chlapcovo poslední přání vrátit se domů ho připraví o jeho úplně poslední vzpomínku na své vlastní jméno. Když si však nabere vodu života, která ho má naučit mít

122 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. Praha: Albatros, 2015, s. 371. ISBN 978-80-00-04150-6

123 Pozn.: V překladu Nekonečného příběhu se objevuje termín „skutečná vůle“.

124 HAHN, Tich Nhat. *Ticho*. Olomouc: Fontána, 2017, s. 73. ISBN 978-80-7336-874-6.

125 Pozn.: královská cesta

126 PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění. Vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013, s. 183. ISBN 978-80-262-0365-0

127 Tamtéž, s. 182

128 Tamtéž, s. 142

rád, a projde branou do světa lidí, všechny vzpomínky se mu zase vrátí. Díky zkušenostem z Fantázie zná Bastián konečně svou vlastní cenu, je sebevědomý a schopný přijímat následky svých činů. „*Bastiáne, jestli chceš, můžu to vyřídit za tebe.*“ Bastián zavrtěl hlavou. „*Ne,*“ rozhodl, „*to je moje záležitost. Chci to vyřídit sám. A nejlíp bude, když to udělám hned.*“ Vstal a oblékl si kabát. Otec nic neříkal, ale pohled, jakým se podíval na syna, byl překvapený a uznalý. *Ještě nikdy předtím se jeho chlapec takhle nechoval.*“¹²⁹

Bastián se z naprosto nesebevědomého chlapce, který se příliš soustředí na své nedostatky, na chvíli stal krásným, silným a sebevědomým princem. Ve Fantázii ale zjistil, že vliv, který najednou měl, vyžaduje i zodpovědnost a pokoru. Pochopil, že to, že je člověk krásný zvenku, neznamená, že je také krásný zevnitř a že všechny tyto nové schopnosti jsou mu k ničemu, pokud vedle sebe nemá někoho, kdo by ho měl rád.

Příběh Bastiána Baltazara Buxe je příběh hledání a nalezení sebe sama, kterým si musí projít v některé fázi života každý. Bastián se z nesebevědomého zakřiknutého outsidera stává někým, kdo zná svou hodnotu a je schopen přijmout následky svých činů, a to všechno díky své vlastní vůli a fantazii, v níž podnikl nelehkou cestu do svého nitra.

129 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. V Praze: Albatros, 2015, s. 391. ISBN 978-80-00-04150-6

2.4 Dlouhá pouť do Santa Cruz

Krátká novela *Dlouhá pouť do Santa Cruz* se vyznačuje obrovskou imaginací hlavní postavy Roberta, ne nepodobné imaginaci Bastiána z *Nekonečného příběhu*. Příběhy obou chlapců jsou si natolik podobné, že *Dlouhá pouť do Santa Cruz* by se téměř dala označit za novelistickou verzi *Nekonečného příběhu* pro mladší čtenáře, ač je Robertův příběh oproti Bastiánovu značně zjednodušený.

Děj celého Robertova příběhu se odehrává během časového úseku jednoho školního dne. Chlapec má pocit, že mu rodiče nevěnují dostatek pozornosti a starají se pouze o jeho mladší sestru Karlu, která onemocněla spalničkami. Jednoho deštivého dne po cestě do školy chlapec popustí uzdu své fantazii a vymýšlí si různé příběhy na základě podnětů, které vidí kolem sebe.

Jeho bujná fantazie ho na útěku před „špióny“ zavede až do otevřené dodávky. Dveře dodávky se zavřou a auto se rozjede i s vyděšeným Robertem uvnitř. Když po nějaké době auto zastaví a otevřou se dveře, Robert ze strachu rychle utíká pryč. Úkryt nalezne ve starém opuštěném domě, kde se seznámí s bezdomovcem, který se mu představí jako Albert Einstein.

Einstein chlapce přesvědčí, že je cestovatelem v čase, a pomocí investice v minulosti, může zněkolikanásobit jeho peníze. Robert chvíli váhá, ale nakonec odevzdá všechny své peníze bezdomovci. Ten na Roberta apeluje, aby na něj počkal, že mu zanedlouho ze svých cest časem přinese slíbený milion.

Robert po se několika hodinách čekání rozhodne jít podívat před dům. Nedaleko něj spatří Einsteina, jak opilý leží u popelnic. Chlapec si uvědomí, že ho bezdomovec podvedl. Při pohledu na něj zatouží být hodným chlapcem a neskončit jako on. Robert se nakonec přece jenom vydá do školy. Když ale dorazí před školu, už je konec vyučování a všichni jeho spolužáci odcházejí domů.

Po návratu domů je Robert celý promoklý a vůbec mu není dobře. Jeho maminka mu připraví horkou koupel a uloží ho do postele. Chlapec rodičům přizná své záškoláctví. Později k chlapcově posteli přijde tatínek a předčítá mu z knížky jménem *Dlouhá pouť do Santa Cruz*. Tatínek pak Robertovi vypráví o své vlastní cestě do Santa Cruz a dodává, že každý se tam minimálně jednou za život vydá.

Albert Einstein je bezdomovec, který z Roberta lstí vyláká peníze, když se chlapec místo školy potuluje po městě. Díky němu si Robert nakonec uvědomí, že nechce skončit na ulici jako on. Postava bezdomovce Einsteina sice nepůsobí jako vy-

loženě kladná, ale svým způsobem inspirovala Roberta k tomu, aby přehodnotil své postoje, vrátil se domů k rodičům a snažil se být co nejlepším.

Inspirací pro postavu Alberta Einsteina byl autorovi vědec německého původu téhož jména. Einstein proslul mnoha objevy na poli teoretické fyziky, týkající se mimo jiné času a prostoru, což jsou Endeho oblíbená témata, která často zpracovává ve svých knihách. Albert Einstein se kromě teoretické fyziky zabýval také politickými, sociálními a filozofickými tématy, která se v Endeho knihách též hojně vyskytují. Sám spisovatel potvrdil, že ve svých knihách pracuje s odkazy na čtyři velké osobnosti, které ho svými názory inspirovaly. Kromě Alberta Einsteina se jedná o filozofa Karla Marxe, psychologa Sigmunda Freuda a přírodovědce Charlese Darwina.¹³⁰

*„Sugestivní, bezmála klipové líčení událostí, expresivita podání a důsledné do-
držování optiky vnímání malého klučiny propůjčují rozsahem nevelké novele charakter
pozoruhodného breviáře malého mučedníka. Přitom autor stavbou textu umně zastírá,
že na desítkách stran až na výjimky buduje jen vnitřní monolog hlavního hrdiny.“¹³¹*

Krátká novela s názvem *Dlouhá pouť do Santa Cruz* se na první pohled zdá být velmi odlišná od autorovy předchozí tvorby. Postavy a detailní popisy míst jsou v tomto případě zredukovány na naprosté minimum. Styl psaní je tedy o poznání jednodušší než u předchozích dvou knih. Jelikož se jedná o novelu, není příběh rozdělený do kapitol.

Hlavním hrdinou *Dlouhé pouti do Santa Cruz* je osmiletý chlapec Robert, který pocítuje žárlivost vůči své mladší sestře, jíž se kvůli nemoci dostává od rodičů více pozornosti než jemu. Po několika káravých výtkách od svých rodičů se vydává na cestu do školy. Ještě před tím ale práskne dveřmi, aby naschvál sestru probudil.

Na rozdíl od hlavních hrdinů z předchozích knih, které autor popisoval ne příliš podrobně, u Roberta autor uvádí jeho přesný věk, a dokonce i výšku a váhu. *„Robert (stáří osm let a tři měsíce, výška 125 centimetrů, živá váha 35 kilo, zrzavý a pihatý) ...“¹³²* Robert je vzdorovitý, negativní a ironický, a nemá rád, když se na něm rodiče nebo učitelé snaží něco změnit. Cítí, že se na něm všichni dopouštějí křivdy, nikdo ho nemá rád a nikdo mu nerozumí. *„Jeho tvář byla bezesporu poznamenaná utrpením, prostě na jeho věk mnohem zralější. Mohlo za to všechno to bezpráví, které musel tak*

130 VOSS, Julia. Jim Knopf rettet die Evolutionstheorie. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [online]. 16. 12. 2008 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://www.faz.net/aktuell/wissen/darwin/wirkung/darwin-jahr-2009-jim-knopf-rettet-die-evolutionstheorie-1741253.html>

131 REISSNER, Martin. O jedné předlouhé cestě do školy a k sebeuvědomění. *Nové knihy*. 2001. r. 41, č. 30, s. 26. ISSN 0322-922X

132 ENDE, Michael. *Dlouhá pouť do Santa Cruz*. Praha: Amulet, 2001, s. 6. Edice Klíček. ISBN 80-86299-66-X

dlouho mlčky snášet.“¹³³ Oplývá ale velkým množstvím fantazie, která mu pomáhá se se svými pocity postupně vyrovnat.

Robert uvažuje cestou do školy nad svým osudem a rozhodne se, že se dá na dráhu zločinu. Přemýšlí, že se stane gangsterem a že by dokonce mohl unést letadlo. Ztracen ve svých myšlenkách ale nabírá čím dál větší zpoždění do školy. Jeho pozornost například rozptýlí hasičské auto, které se spuštěnými sirénami projíždí kolem. Robert si ihned začne domýšlet, co se kde asi stalo. Představuje si, že nakonec vběhne do hořící budovy a celou situaci zachrání.

Na křižovatce, kde musí přejít ulici, potká muže s plakáty, které upozorňují na cirkusové představení. Chlapec si usmyslí, že z onoho cirkusu utekl had jménem Fatima a muž hledá někoho, kdo by hada chytil. Rozhodne se tedy následovat muže s plakáty. Muž ale žádného hada nehledá, takže si Robert zbytečně zašel a musí se vrátit zpátky. Když dorazí na křižovatku, na semaforu svítí červená. Ta se ale vzápětí změní na zelenou, což chlapec přisuzuje svým kouzelným schopnostem. *„Robert upřel svůj magický pohled na semafor – a prosím, v tu chvíli začal fungovat a přeskočil na zelenou!*“¹³⁴

Robert pokračuje ve své cestě do školy, když si všimne stařenky s těžkou nákupní taškou. Chlapec uvažuje o tom, že se za chudou stařenku pouze přestrojila a je ve skutečnosti hraběnkou, která ve správnou chvíli hodlá upustit tisícimarkovou bankovku, a když jí peníze vrátí, přijme ho za svého. Robert nechce riskovat, že by svou šanci propásl a vydá se za ní. Po chvíli mu stařenka zmizí v domovním vchodu a Robert zjistí, že opět sešel z cesty do školy.

V tu chvíli odbily věžní hodiny osmou a Robertovi je jasné, že teď už včas přijít nemůže. V hlavě se mu rozběhnou úvahy o tom, jaký je vůbec den. *„Je pionýrem kalendářologie a zakladatelem zcela nového vědeckého odvětví.*“¹³⁵ Jelikož se ale výzkum v tomto oboru zdá Robertovi obtížný, rozhodne se své dilema, jít či nejít do školy, vyřešit věštbou. *„Jestli se mu podaří dojít na druhou stranu náměstí jen po bílých deskách, bude to znamenat, že je dnes opravdu pondělí a že musí do školy.*“¹³⁶

Při plnění této výzvy ale Roberta napadne, že svým poskakováním mohl napsat tajný kód a odeslat ho do špionážní centrály. Špioni, kteří mají strach z prozrazení jejich tajemství, teď chtějí Roberta zajmout. Chlapec se před nimi schová v dodávce, která ho

133 ENDE, Michael. *Dlouhá pouť do Santa Cruz*. Praha: Amulet, 2001, s. 12. Edice Klíček. ISBN 80-86299-66-X

134 Tamtéž, s. 33

135 Tamtéž, s. 40–41

136 Tamtéž, s. 43

odveze ke starému domu určeného k demolici. Uvnitř domu se setká s bezdomovcem Albertem Einsteinem, který z něj lstí vyláká peníze, za které si pak koupí alkohol. Po těchto zkušenostech se Robert rozhodne stát se novým člověkem. „*Od této chvíle bude hodný chlapec, vzor píle a dobrého chování, potěšení svých rodičů a učitelů.*“¹³⁷

Robertovo dobrodružství symbolizuje proces vyrovnávání se se sourozeneckou rivalitou a nedostatkem pozornosti ze strany rodičů. Chlapec je plný vzteku a chce svým rodičům ublížit, jako podle něj ubližují oni jemu. Prostřednictvím fantazie se postupně vyrovnává se svým trápením. Po celém dni stráveném se svými vlastními myšlenkami dojde prostřednictvím nabytých zkušeností ke smíření a vrátí se domů k rodičům.

Jak již bylo zmíněno výše, autor se ve svých příbězích často snaží vykreslit atmosféru pomocí dojmů. V případě *Dlouhé pouti do Santa Cruz* jde především o dojmy sluchové. Hlavního hrdinu na jeho cestě doprovází například zvuk zvonkohry, která mu připomene, že se opět někde zapomněl. Další zvuky, které autor do knihy zakomponoval, jsou houkání hasičské sirény, odbíjení věžních hodin nebo šum deště.

Deštivé počasí má v knize svou důležitou úlohu. „*Nebyl to veselý liják, ale řídké, nepříjemné mžení, jen tak silné, aby člověku chlad a vlhkost vlezly do rukávů a za límec.*“¹³⁸ Děšť dokresluje Robertovu špatnou náladu a zároveň pomáhá čtenáři vcítit se do pocitů hlavního hrdiny, který v tomto nečase jde pěšky do školy.

Dlouhá pout' do Santa Cruz se svou kompozicí nejvíce podobá *Nekonečnému příběhu*. Nešťastný chlapec, který se necítí dobře doma ani ve škole podniká cestu světem fantazie, aby si uvědomil, co je příčinou jeho smutku a jak se s ním vyrovnat. Největší rozdíl je ale v rozsahu. Ten je v případě *Nekonečného příběhu* až čtyřnásobný. Podstatné zjednodušení příběhu a stylu v případě *Dlouhé pouti do Santa Cruz* naznačuje, že tento příběh je určený mladším čtenářům, poselství obou knih ale zůstává stejné. Bastián i Robert našli prostřednictvím své fantazie sami sebe a jsou nyní schopni se vypořádat se skutečným světem.

137 ENDE, Michael. *Dlouhá pout' do Santa Cruz*. Praha: Amulet, 2001, s. 79. Edice Klíček.

ISBN 80-86299-66-X

138 Tamtéž, s. 7

3 Závěrečné srovnání knih

Prózy Michaela Endeho jsou žánrově velmi obtížně zařaditelné. Obecně lze jeho knihy považovat za moderní autorské pohádky, pro něž „*jsou charakteristické významové přesahy, náročnější kompoziční uspořádání a mnohdy nelze jednoznačně určit, jde-li ještě o pohádku nebo již filozofický příběh.*“¹³⁹ Moderní pohádky konce 20. století kladou velký důraz na rozlišení dobra a zla v konzumní společnosti. Dále upozorňují na potřebu fantazie, která má tento svět uzdravit.¹⁴⁰

Hlavním hrdinou Endeho příběhů je vždy dítě ve věku od 8 do přibližně 10 let. Jak již bylo zmíněno výše, u hrdinů prvních tří knih, Jima, Momo a Bastiána, není jejich věk přesně specifikován. Budu tedy vycházet z vlastního předpokladu, že Jimovi je přibližně 9 let (je „*poloviční poddaný*“¹⁴¹), Momo přibližně 10 let („*Osm, nebo možná už dvanáct?*“¹⁴²) a Bastiánovi také zhruba 10 let („*tak deset jedenáct let*“¹⁴³). U Roberta naopak autor přímo sděluje jeho přesný věk („*stáří osm let a tři měsíce*“¹⁴⁴).

Toto věkové rozmezí spadá do období mladšího školního věku, které trvá přibližně od 6 do 12 let věku dítěte. Z psychologického hlediska lze toto období označit za věk takzvaného střízlivého realismu.¹⁴⁵ V tomto věku se vnímání dítěte stává diferencovanějším a analytičtějším. Rozvíjí se logické myšlení, které do té doby spíše podléhalo jeho přáním a okamžitým potřebám. „*Po celý mladší školní věk se ale všechny myšlenkové operace opírají o názorné jevy ať v realitě či představách.*“¹⁴⁶

Těžištěm formativních vlivů je rodina, takže sebehodnocení dítěte i rozlišování dobrého od zlého závisí převážně na přístupu jeho rodičů. Zároveň by ale dítě mělo být na své rodině méně závislé a mělo by být schopné se na čas podřídit cizí autoritě, na-

139 ZACHOVÁ, Alena. Cesta za matkou – cesta k sobě. In: *Mýtus jako paměť prózy*. Gaudeamus: Univerzita Hradec Králové, 2002, s. 75.

140 ČENKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 133. ISBN 80-7367-095-X

141 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. Praha: Albatros, 1997, s. 18. ISBN 80-00-00549-2.

142 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vydání Praha: Albatros, 2013, s. 11. ISBN 978-80-00-03086-9

143 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. V Praze: Albatros, 2015, s. 7. ISBN 978-80-00-04150-6

144 ENDE, Michael. *Dlouhá pouť do Santa Cruz*. Praha: Amulet, 2001, s. 6. Edice Klíček. ISBN 80-86299-66-X

145 LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Vydání 3., přepracované a doplněné. Praha: Grada publishing, 1998, s. 115. ISBN 80-7169-195-X

146 ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994, s. 66. ISBN 80-85799-03-0

příklad ve škole. Školní úspěch či neúspěch pak ovlivňuje postavení dítěte v kolektivu, ale i jeho náhled na sebe sama.¹⁴⁷

„*Sebezpoznaní je nezbytným východiskem sebevýchovy a sebeuplatnění. Subjektivní imaginativně-emocionální procesy ale často vedou, mnohdy i podvědomě, k nejruznějším ego-obranným mechanismům. I tyto projevy se však mohou stát jistým nástrojem autodiagnostiky, napovídajícím další plánovitý seberozvoj.*“¹⁴⁸ Pasivní maladaptace se projevuje formou úniku a odvracení se od problémů. Může mít podobu nepřiměřeného snění, chození za školu, útěků z domova či skokového snížení školního prospěchu. Aktivní maladaptace se projevují různými formami agrese, jako je například žárlivost, neadekvátně orientované sebepotvrzování, krádež a různé projevy vzdoru.¹⁴⁹

Projevy pasivní maladaptace lze pozorovat u všech Endeho hrdinů, kteří se následně dají rozdělit do dvou skupin podle jejich sociálních poměrů. První dva hrdinové Jim a Momo nechodí do školy a neznají své biologické rodiče. Naproti tomu zbylí dva chlapci, Bastián a Robert do školy chodí a žijí se svými rodiči – Bastián pouze s otcem, protože matka mu zemřela. U těchto dvou chlapců jsou navíc patrné i projevy aktivní maladaptace. Dále uvádím příklady chování hrdinů, které je zároveň staví do pozice outsiderů. U Jima a Momo má největší vliv na jejich outsiderství sociální postavení, kvůli kterému u nich lze pozorovat neuvědomělé maladaptivní chování – především útěk a nepřiměřené snění.

Motiv outsiderství se v dětské literatuře začal ve velkém využívat od poloviny 19. století. V té době s ním pracoval Charles Dickens jako s částečně vrozeným a částečně získaným statutem, který hrdina opustil po zásahu „šlechtného dobrodince“. Mark Twain ve svých prózách zobrazuje outsiderství jako záležitost volby, ale stále pouze v realistické rovině společenských vazeb.¹⁵⁰

Ve 20. století motiv outsiderství navazuje na folklorní tradici legend, lidových pohádek a mýtů, v nichž má společenský vyděděnec zároveň význam spasitele. Od 60. let 20. století se ve světové literatuře začínají objevovat otázky mentálního, fyzického, sociálního a kulturního handicapu, kde se postava s handicapem může částečně překrývat s postavou outsidera. „*Zatímco podstatou outsiderství je jakási okrajová pozice*

147 LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Vydání 3., přepracované a doplněné. Praha: Grada publishing, 1998, s. 102. ISBN 80-7169-195-X

148 ČAČKA, Otto a kol. *Psychologie imaginativní výchovy a vzdělávání s příklady aplikace*. Masarykova univerzita, Brno: Doplněk, 1999, s. 42. ISBN 80-7239-034-1

149 ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994, s. 95–96. ISBN 80-85799-03-0

150 ŠUBRTOVÁ, Milena. Fenomén outsiderství v próze pro děti a mládež. In: URBANOVÁ Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 123–131. ISBN 80-7220-185-9

postavy, která se vyděluje ze svého okolí, postava v handicapem se může pro svůj handicap ocitnout v outsiderské pozici, může ji však také překonat, byť její handicap přetrvává.“¹⁵¹

Jimu Knoflíka do pozice outsidera staví v první řadě způsob, jakým se do Jasmánie dostal. „Objevila se velká krabice s otvory kolem dokola, v jaké se přepravují živí tvorové. Když paní Copáková krabici otevřela, našla v ní další, o něco menší krabici. Byla rovněž opatřena otvory a vystlaná slámou a dřevitou vlnou. ... Paní Copáková rychle zvedla víko a našla tam – další krabici s otvory, velkou asi jako krabice od bot. A když ji otevřela, leželo v ní maličké černé miminko!“¹⁵²

Jelikož se paní Copáková rozhodla, že si miminko nechá, dostal se Jim do pozice „adoptovaného“ dítěte, před kterým všichni jeho blízcí skrývají jeho pravý původ. Ačkoliv chlapce Jasmánané přijali bez výhrad mezi sebe, stále si byli vědomi toho, že pochází odjinud. „Stále ji však pronásledovala myšlenka, že jí Jim ve skutečnosti nepatří a že se snad dopustila něčeho zlého. ... I později, když už byl Jim velký, občas zvažněla, složila ruce do klína a vrhala na chlapce žalostné pohledy. Honilo se jí hlavou, kdo byl asi Jimovou matkou.“¹⁵³

V příběhu je hned na několika místech zdůrazněno, že Jim je černoušek. Z textu nepřímo vyplývá, že všichni statní obyvatelé Jasmánie jsou bílí, až na strojuvůdce Lukáše, což má ale svůj specifický důvod. „Obličej a ruce měl černé od oleje a prachu. A třebaže se denně myl zvláštním strojuvůdcovským mýdlem, špína se nesmyla. Byla zažraná do kůže.“¹⁵⁴ Jim se, pravděpodobně kvůli své vlastní fyzické odlišnosti, kterou si podvědomě uvědomuje, ztotožňuje se strojuvůdcem Lukášem, jehož pleť je také tmavá. „Rozuměli si i beze slov, už proto, že Lukáš byl taky černý.“¹⁵⁵

Za další znak outsiderství je možné považovat absenci vzdělání. „V každé jiné zemi by už musel sedět v školní lavici, aby se naučil číst, psát a počítat, ale v Jasmánii žádná škola nebyla. A když tu nebyla škola nikoho ani nenapadlo, že chlapec už má věk na učení.“¹⁵⁶ Jim si zpočátku svůj hendikep neuvědomuje a je sám se sebou spokojený.

151 ŠUBRTOVÁ, Milena. Fenomén outsiderství v próze pro děti a mládež. In: URBANOVÁ Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 126. ISBN 80-7220-185-9

152 ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. Praha: Albatros, 1997, s. 14. ISBN 80-00-00549-2.

153 Tamtéž, s. 15–16

154 Tamtéž, s. 7

155 Tamtéž, s. 16

156 Tamtéž, s. 18

Zlom nastává až ve chvíli, kdy se vysvobozená princezna Li Si podiví nad tím, že Jim ještě neumí číst ani psát, ačkoliv je jistě starší než ona. Když pak císař navrhne, aby se děti zasnoubily, Li Siina podmínka je, aby se Jim naučil číst a psát. V tu chvíli Jim začne svou lhostejnost ke vzdělání přehodnocovat a svůj hendikep si díky Li Si uvědomí.

I Momo staví do pozice outsidera její původ a vzhled. Děvčátko se jednoho dne objevilo ve zchátralém amfiteátru na periférii města. Nezná své rodiče ani svůj věk a na sobě má směsku různorodého oblečení. „*Momo neměla nic, jen to, co někde našla nebo co jí darovali.*“¹⁵⁷

Podobně jako Jima, i Momo přijali obyvatelé města téměř bez výhrad mezi sebe a snažili se jí pomoci, jak nejlépe uměli. Myšlenku, že by děvčátko předali odpovídající instituci, zavrhli poté, co jim Momo pověděla svůj příběh. „*Nechci do dětského útulku. Už jsem tam jednou byla. Ještě s jinými dětmi. Na oknech měli mříže a každý den nás bili. Úplně nespravedlivě. Přelezla jsem v noci zeď a utekla. Nechci se tam vrátit.*“¹⁵⁸ Návrh, aby Momo zůstala u někoho z nich, však Momo také odmítla. „*Ale copak by to nešlo, abyste mi dovolili bydlet tady?*“¹⁵⁹ Je zřejmé, že i přes vlídné chování obyvatel města si děvčátko udržuje mírný odstup, pravděpodobně kvůli svým předchozím zkušenostem z dětského domova, a raději se rozhodne zůstat v amfiteátru na periférii města.

Momo považuje za své dva nejlepší přátele starého metaře Beppa a upovídáného mladíka Gigiho. Oba muži jsou mezi lidmi také považováni za outsidersy. Momo ale díky svému daru naslouchání dokáže jejich roztodivnou trojici propojit tak, že ani jeden z nich není osamělý. „*Zdalo se až k neuvěření, že jediný, kdo Gigiho nikdy nekáral pro jeho lehkomyšlnost, byl právě starý Beppo. Stejně neuvěřitelné bylo, že právě ten uřečněný Gigi se jediný nikdy neposmíval starému, podivínskému Beppovi.*“¹⁶⁰ Nejspíš právě kvůli sociálnímu vyloučení, se kterým se oba potýkají, k nim děvčátko Momo vzhlíží a vyhledává jejich společnost.

Stejně jako u Jima Knoflíka, i u Momo lze vyzorovat absenci vzdělání, které by odpovídalo jejímu věku. „... *Momo zná jen několik číslovek, které někde pochytila,*

157 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vydání Praha: Albatros, 2013, s. 11. ISBN 978-80-00-03086-9

158 Tamtéž, s. 13

159 Tamtéž, s. 14.

160 Tamtéž, s. 38–39

ale že si pod nimi neumí nic určitého představit, protože ji nikdo neučil počítat.“¹⁶¹ Děvčátko Momo si ale žádný ze svých hendikepů vědomě nepřipouští.

Sociální outsideři Jim a Momo se ve svých příbězích vydávají na cestu, jakmile se v jejich domově objeví nějaký problém. Jim dorazí do fantastické země Mandaly a Momo do ulice Nikdynebyla, kde stráví nějaký čas, díky kterému pak přijdou na řešení svých problémů. V následujících dvou knihách se autor spíše zaměřuje na vnitřní pocity hrdinů.

Bastián Baltazar Bux má domov a zná svůj původ. Matka mu sice zemřela, ale stále žije se svým otcem. Přesto ho lze také označit za outsidera. Hlavní rozdíl mezi outsiderstvím prvních dvou hrdinů a Bastiána je ten, že Jim a Momo si své outsiderství vlastně neuvědomují, kdežto Bastián se do této role v podstatě sám pasuje.

Chlapec se straní svých vrstevníků, nejraději leží v knihách, nebo si povídá sám pro sebe. „*Vymýšlím si příběhy nebo jména a slova, která ještě neexistují, a tak.*“¹⁶² Je tomu tak zřejmě proto, že podobné odtažitě chování vidí u svého otce. „*Jako by kolem táty byla neviditelná zeď, kterou nikdo nedokázal proniknout. Nikdy Bastiána nevyhuboval a nikdy nepochválil. Dokonce i když Bastián ve škole propadl, neřekl mu otec ani slovo. Jenom se na něho podíval takovým nepřítomným a ustaraným pohledem a Bastián měl pocit, jako by tady vůbec nebyl. ... Když seděli večer u televizoru, všiml si Bastián, že se otec ani nedívá, nýbrž je myšlenkami daleko, daleko odtud, kam za ním Bastián nemohl.*“¹⁶³ Chlapec se cítí osamělý, protože mu jeho zbývající rodič nevěnuje téměř žádnou pozornost. Zároveň je ze své situace zmatený a neví, jak by se s ní měl vypořádat.

Ačkoliv Bastián na rozdíl od Jima a Momo do školy chodí, nechodí tam rád. „*Vždycky se bál školy, místa svých každodenních porážek, bál se učitelů, a bylo jedno, jestli mu laskavě domlouvali, nebo si na něm vylévali svou zlost, bál se ostatních dětí, které si z něho dělaly legraci a nevynechaly jedinou příležitost, aby mu dokázaly, jak je nešikovný a bezbranný.*“¹⁶⁴ Je zřejmé, že kvůli nedostatku interakce se svým otcem má Bastián problém s komunikací se svými vrstevníky i učiteli. V neposlední řadě má také problém se sebehodnocením – spíše se podceňuje a po každém neúspěchu má pocit, že

161 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vydání Praha: Albatros, 2013, s. 13. ISBN 978-80-00-03086-9

162 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. V Praze: Albatros, 2015, s. 11. ISBN 978-80-00-04150-6

163 Tamtéž, s. 37

164 Tamtéž, s. 16

selhal a už nikdy nebude moci uspět. Všechny tyto pocity vyústí v rozhodnutí do nenáviděné školy nejtít a uchýlit se s ukradenou knihou do světa fantazie.

Robert se nachází v podobné situaci jako Bastián. Stejně jako on má domov a dokonce oba rodiče. Naneštěstí pro něj má ale také mladší sestru, která si uzurpuje pozornost obou rodičů a Robert má pocit, že se mu dostatečně nevěnují. „... *Karla sem a Karla tam –, jako by byla z cukrkandlu. A Robert byl od té doby absolutně odepsaný, všichni ho jen přehlíželi.*“¹⁶⁵ Stejně jako Bastián si uvědomuje své outsiderství, trápí se nedostatkem pozornosti ze strany rodičů a připadá si osamělý a bezradný. „*Celý svět je prostě proti němu. A proto ho celý svět omrzelo. Nehodí se do něj a svět o něho nestojí.*“¹⁶⁶

Nejzásadnější rozdíl mezi Bastiánovým a Robertovým chováním je ten, že Bastián je spíše melancholický a pasivní, zatímco Robert volí cestu vzteku a vzdoru. „*Mysleli si patrně, že nepozná, jak se ho snaží obalamutit. Robert to však prokoukl a schválně jim nedopřál to potěšení a nechoval se jako milý a hodný chlapec.*“¹⁶⁷ Tam, kde se Bastián podceňuje, je Robert naopak až příliš sebevědomý a značně své schopnosti přeceňuje. „*Jestli nikdo na světě neumí ocenit jeho mimořádné schopnosti, může mu být celý svět ukradený!*“¹⁶⁸

Ani pro Roberta není škola jeho oblíbeným místem. Celá *Dlouhá pouť do Santa Cruz* je vlastně Robertovou cestou do školy, na které hledá pomocí vlastní imaginace nejrůznější výmluvy, aby tam nemusel dorazit. Nakonec školu skutečně zmešká stejně jako Bastián.

Imaginace zasahuje do všech oblastí duševního dění osobnosti. V oblasti poznávacích funkcí se například spolupodílí na motivaci učení a v sebepoznávání. Z emotivního hlediska se podílí na kompenzaci neuspokojivé reality, napomáhá vlastnímu sebepojetí a k formování subjektivního vnímání řádu světa. Ačkoliv fantazie napomáhá pružnosti názorových operací i chápání abstraktních kategorií, její přemíra může vést až k redukci poznání.¹⁶⁹ Tuto skutečnost autor zobrazuje v *Nekonečném příběhu*, kde zdůrazňuje, jak je důležité, aby se Bastián nakonec vrátil z Fantazie domů.

165 ENDE, Michael. *Dlouhá pouť do Santa Cruz*. Praha: Amulet, 2001, s. 10. Edice Klíček. ISBN 80-86299-66-X

166 Tamtéž, s. 14–15

167 Tamtéž, s. 17

168 Tamtéž, s. 17

169 ČAČKA, Otto a kol. *Psychologie imaginativní výchovy a vzdělávání s příklady aplikace*. Masarykova univerzita, Brno: Doplněk, 1999, s. 15. ISBN 80-7239-034-1

„*Pohádkový hrdina (dítě) může nalézt sebe sama jenom tehdy, vydá-li se do světa.*“¹⁷⁰ Na této cestě fantazijním světem nasbírá dětský čtenář spolu s hrdinou důležité zkušenosti, které působí na jeho nevědomí a díky tomu je schopný vyrovnat se svými rozporuplnými pocity. Může se jednat například o ztrátu matky, pocity osamění, nejistoty či problémy s vlastním uvědoměním. „*Fantazie je zcela přirozenou obrannou reakcí na nepochopitelné podněty skutečnosti. Mnohé její projevy se tedy rodí ze sebeochranné životní potřeby.*“¹⁷¹

Zákony pohádkového světa plného obrazů jsou totiž pro dítě daleko srozumitelnější, než jakékoliv rozumové vysvětlení dospělých, které je pro něj spíše matoucí. „*Pohádka vyvede dítě na výlet do světa plného divů, a nakonec je zcela uklidňujícím způsobem vrátí do skutečnosti. Tak učí dítě tomu, co v tomto stádiu vývoje potřebuje vědět nejvíce: že není na újmu přenechat na chvíli nad sebou vládu fantazii – za předpokladu, že v ní člověk neuvízne. Na konci příběhu se hrdina vrací do skutečnosti – šťastné skutečnosti, ale zbavené kouzla.*“¹⁷²

Země, kam se na své cestě dostane Jim Knoflík, se jmenuje Mandala. Slovo mandala zpopularizoval v polovině 20. století švýcarský lékař a zakladatel analytické psychologie Carl Gustav Jung. Ten začal práci s mandalami využívat v psychoterapii a arteterapii v kombinaci s výklady symbolů a archetypů.¹⁷³ Indický termín mandala v sanskrtu znamená kruh a je to název pro tamní kultovní kruhové kresby. „*Cílem kontempace procesů zobrazených v mandale je, že si jógin „uvědomí“ boha: pozorováním opět pozná sebe sama jako boha a vrátí se tak z iluze jednotlivého bytí do univerzální celosti stavu božství.*“¹⁷⁴ Základním motivem mandal je tušení centrálního místa v nitru duše, k němuž se vše vztahuje a které současně představuje zdroj energie.¹⁷⁵

Symbolický název země napovídá, že se Jim Knoflík ocitl v centru své vlastní duše. Zde našel sám sebe a své poslání zachránce. Odtud se potom vydává na záchrannou výpravu, na níž zároveň nalezne řešení problému, kvůli kterému se původně vydal ve společnosti Emy a Lukáše na cestu.

170 BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000. Edice 21, sv. 14, s. 15. ISBN 80-7106-290-1

171 ČAČKA, Otto a kol. *Psychologie imaginativní výchovy a vzdělávání s příklady aplikace*. Masarykova univerzita, Brno: Doplněk, 1999, s. 63–64. ISBN 80-7239-034-1

172 BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000. Edice 21, sv. 14, s. 64. ISBN 80-7106-290-1

173 JUNG, Carl Gustav. *Mandalý: obrazy z nevědomí*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998, s. 9. ISBN 80-85880-17-2.

174 Tamtéž, s. 73

175 Tamtéž, s. 73

I v ulici Nikdynebyla, kam želva Kasiopeja zavede děvčátko Momo, se nacházejí symbolické náznaky, že se ocitla ve svém vlastním nitru. „*Na velkém podstavci ve tvaru krychle, vytesaném z černého kamene, stálo obrovité bílé vejce.*“¹⁷⁶ Vejce je symbolem zárodku života nebo počátku světa. Filozofickým významem vejce je nádoba, v níž na konci alchymického díla vznikne duchovní, vnitřní a úplný člověk.¹⁷⁷

Momo své nitro navštívila hned dvakrát a napodruhé tam strávila dokonce celý rok. Autor tímto časovým údajem zřejmě chtěl vyjádřit složitost a časovou náročnost hledání sebe sama. Stejně jako Jim Knoflík, se Momo dále vydává na záchrannou misi, díky které bude opět moci být ve společnosti svých blízkých.

Při pouti Fantázií nosí Bastián nejvýraznější odkaz na duchovní hledání neustále u sebe. Je jím amulet AURYN, na němž jsou dva hadi, tmavý a světlý, kteří se vzájemně zakusují do ocasů a vytvářejí tak ovál. Had je symbolem poznání¹⁷⁸, kterého se Bastián musí dobrat, aby se mohl vrátit zpátky domů. Symbol kruhu, který hadi vytvářejí, zase symbolizuje, podobně jako kruhovitá mandala, střed duše.

Na samotném konci putování se chlapec ocitne uvnitř AURYNU, uprostřed kruhu z hadů. „*AURYN jsou dveře, které Bastián hledal. Nosil je od samého začátku s sebou. Ale hadi nevpustí přes práh nic, co je z Fantázie.*“¹⁷⁹ To, že Bastián vlastně neustále nosil s sebou něco, co celou tu dobu hledal, je také odkazem na hledání sebe sama. Pro dokončení celého procesu hledání se Bastián musí vzdát svého vzhledu nabytého ve Fantázii, dokonce i svého oblečení. Autor Bastiánovou nahotou chtěl zřejmě zobrazit obnažení duše, ke kterému musí dojít, aby po prvotním nepohodlí došlo ke smíření se sebou samým.

Tam, kde Jim, Momo a Bastián překračují hranice kouzelných destinací, jako jsou Mandala, ulice Nikdynebyla a Fantázie, se Robert ocitá pouze v zajetí vlastních myšlenek. Ty se mísí se skutečnými vjemy, které spatří při cestě do školy. Po návratu domů je ale výsledek cesty všech hrdinů stejný. Z cest se děti díky nabytým zkušenostem a nalezení sebe sama vracejí silnější a schopné vyrovnat se se svým skutečným životem.

176 ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013 s. 106. ISBN 978-80-00-03086-9

177 JUNG, Carl Gustav. *Mandaly: obrazy z nevědomí*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998, s. 12. ISBN 80-85880-17-2.

178 Tamtéž, s. 35

179 ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. Praha: Albatros, 2015, s. 383. ISBN 978-80-00-04150-6

4 Závěr

Cílem práce byla analýza a interpretace vybraných próz Michaela Endeho. První část práce je věnována interpretaci vybraných próz. V této části bylo zjištěno, že především v prvních dvou prózách Ende využívá převážně čínskou symboliku. Východní kultura ale prostupuje všemi aspekty Endeho knih. Nejvýrazněji pak v otázkách filozofických a duchovních. Autor výrazně čerpá z myšlenkového směru buddhismu, který je založený na bdělém vnímání přítomného okamžiku, naslouchání druhým, bytím v harmonii se sebou samým a neupínání se ke konzumnímu životnímu stylu.

V průběhu práce jsem dále zjistila, že se autor inspiroval několika významnými osobnostmi, na jejichž práci či osobu ve svých dílech často odkazuje. Jsou jimi například Sigmund Freud nebo Carl Gustav Jung, kteří se oba významně podíleli na vývoji psychologie a psychoterapie. Dále pak také vědci Charles Darwin a Albert Einstein, po kterém autor dokonce pojmenoval jednu z postav.

Hlavními hrdiny Endeho próz jsou děti mladšího školního věku v outsiderském postavení, které se vypořádávají se svými problémy pomocí maladaptivních reakcí. Dětské hrdinové se nacházejí uprostřed nějaké psychosociální krize, s níž si nevědí rady, a proto před ní utíkají do své vlastní imaginace. V průběhu svého fantazijního dobrodružství poznávají sami sebe prostřednictvím různých nelehkých situací, vypořádávají se svými problémy a zároveň procházejí vývojem, díky kterému jsou schopné přejít na kvalitativně vyšší úroveň vývojové fáze.

Hrdinové prvních dvou próz, Jim a Momo, jsou sociálními outsidersy kvůli svému nejistému původu. Bastián a Robert se cítí být outsidersy kvůli nevědomosti ze strany svých rodičů. Ať už si své outsiderské postavení uvědomují či nikoliv, všichni se vydávají na iniciační cestu, na níž prožijí různá fantastická dobrodružství.

Destinace kam se děti vydávají, jsou metaforou pro střed jejich vlastní duše, do níž se musí ponořit, aby poznali sami sebe a našli své „poslání“. V případě Jima, Momo a Bastiána se jedná o poslání zachránců. Jim vysvobodí princeznu Li Si od zlé dračice, Momo zachrání město před šedými muži a Bastián zachrání celou kouzelnou říši Fantázii. Tento přerod vydědence ve spasitele navazuje na folklorní tradici legend, lidových pohádek a mýtů.

Na této cestě hrdiny provázejí různí pomocníci, ať už kouzelní, či lidští. Jedná se například o strojvůdce Lukáše, vzor Jima Knoflíka, nebo o kouzelnou želvu Kasiopeju,

kteřá díky svým půlhodinovým vizím budoucnosti vyvede Momo z nebezpečí. Po návratu do reality jsou děti jako vyměněné. Nejviditelnější změny lze pozorovat především u Bastiána a u Roberta. Nesmělý Bastián je najednou plný elánu a sebevědomí a Robert se změně z trucovitého naschválnička v poctivého a hodného chlapce. Všichni hrdinové jsou po návratu viditelně vyvráležší a uvědomělejší.

Dále jsem zjistila, že Autor u všech svých příběhů opakuje model, jenž je typický pro všechny mýty a autorské mýtotvorné příběhy. Hrdina vyděděnec se vydává na iniciační cestu za dobrodružstvím, na níž je zkoušena jeho odvaha a důvtip. Cestou ho provádějí různí pomocníci, díky nimž nalezne svůj osud spasitele. Z cest se hrdina navrácí zpátky domů s již novými zkušenostmi a prožitky, které kladně ovlivnily jeho vnitřní růst.

Alena Zachová o mýtu píše: „*Mýtus je definován více filozoficky než literárně, představuje univerzální způsob bytí, vyprávění událostí s hlubším smyslem, zaznamenává lidské zkušenosti do modelových, archetypálních příběhů. Vytváří svět sám pro sebe, existující paralelně se skutečností, skrze nějž lidé hledali a nacházeli jednotu s řádem vesmíru. Mýty zůstávají díky symbolickým významům a etickým rozměrům trvale platné a zároveň zajišťují dané společnosti kulturní ukotvení a stabilitu. Za základní funkci mýtů se pokládá pochopení řádu světa.*“¹⁸⁰

Ve všech výše zmíněných příbězích se skutečně objevuje hledání, především sebe sama a svého místa ve světě, uskutečněné v paralelním světě. Kromě hlavních postav a jejich pomocníků se zde objevují i postavy s archetypálními rysy, jako je například Měsíčnice a paní Ajúola z *Nekonečného příběhu*, které obě svým způsobem ztělesňují archetyp matky. Právě díky přítomnosti mýtických prvků jsou Endeho prózy označovány za nadčasové, lze je tedy číst v jakékoliv době a nepozbydou své platnosti.

Velkými tématy, která prostupují všemi výše zmíněnými knihami je lidský život a čas, který mu je vyměřený. Autor si je velice dobře vědom pomíjivosti lidského času a nepřímo nabádá čtenáře, aby s ním zacházel co nejlépe a neplýtvál jím na hodnoty vytvořené konzumní společností.

Aby byl člověk celým a úplným, je třeba najít sám sebe a respektovat své nejnižší potřeby. V hledání sebe sama může být člověku každého věku velmi nápomocná

180 ZACHOVÁ, Alena. Mýty a mýtotvorné příběhy v četbě dětí a mládeže. In: URBANOVÁ Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 240. ISBN 80-7220-185-9

imaginace. V západní společnosti je ale snění a fantazie často tolerována jen do určitého věku, a později už je často vnímána jako projev nezralosti. Ende ale prostřednictvím svých knih ukazuje (a mnohé dnešní výzkumy by mu daly za pravdu), že fantazie má významný pozitivní vliv na lidskou psychiku.

5 Seznam použitých zdrojů

5.1 Primární

ENDE, Michael. *Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román*. 3. vydání Praha: Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03086-9

ENDE, Michael. *Dlouhá pouť do Santa Cruz*. Praha: Amulet, 2001. Edice Klíček. ISBN 80-86299-66-X

ENDE, Michael. *Jim Knoflík, Lukáš a lokomotiva Ema*. 2, upravené vydání. Praha: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-03502-4

ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*. 3. vydání s tímto názvem a v tomto překladu. Praha: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-04150-6

5.2 Sekundární

BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-290-1.

BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: BETA, 2008. ISBN 978-80-7306-362-7.

ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994. ISBN 80-85799-03-0

ČAČKA, Otto a kol. *Psychologie imaginativní výchovy a vzdělávání s příklady aplikace*. Masarykova univerzita, Brno: Doplněk, 1999. ISBN 80-7239-034-1

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

DARWIN, Charles. *Cesta kolem světa*. 2. vydání. Praha: Mladá fronta, 1959.

EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001. Symboly (Volvox Globator), sv. 2. ISBN 80-7207-401-6.

ENDE, Michael. *Příběh, který nikdy neskončí*. Praha: Albatros, 1987.

ENDE, Michael. Příběhy pravdivé fantazie. Přel. Tereza Hubáčová. *Gemma*. 1994. r. 5, č. 2. s. 10. ISSN 1210-0749

ENDE, Michael. Věřím na zázraky. Zaps. Ondřej Müller. *Labyrint revue*. 1995. r. neuvedeno, č. 2, s. 6 – 7, 39. ISSN 1210-6887.

ENDE, Michael. *Vězení svobody*. Praha: Arcadia, 1994. Medium, Sv. 2. ISBN 80-85812-07-X.

- ENDE, Michael. *Satanarcholegienalkohrozný Punč přání*. Praha: Arcadia, 1993. ISBN 80-901423-6-2.
- HÀNH, Thich Nhat. *Ticho*. Olomouc: Fontána, 2017. ISBN 978-80-7336-874-6.
- HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-300-1.
- CHÂTELET, Albert a Bernard Philipp GROSLIER. *Světové dějiny umění: malířství, sochařství, architektura, užité umění*. 2. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004. Larousse. ISBN 80-7181-936-0.
- JUNG, Carl Gustav. *Hrdina a archetyp matky*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2009, s. 59–156. Výbor z díla / C.G. Jung, sv. 8. ISBN 978-80-85880-11-3.
- JUNG, Carl Gustav. *Mandaly: obrazy z nevědomí*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998. ISBN 80-85880-17-2.
- KOZLÍKOVÁ, Markéta. *Didaktické využití knihy Michaela Endeho Nekonečný příběh při výuce na ZŠ*. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Jana Sladová, Ph.D.
- LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Vydání 3., přepracované a doplněné. Praha: Grada publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X
- NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Pohádkové romány Michaela Endeho a jejich recepce v českém a německém prostředí*. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Věra Brožová.
- O kultuře čínské civilizace*. Praha: Velvyslanectví Čínské lidové republiky v České republice, 2004. ISBN neuvedeno
- PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění. Vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, s. r. o., 2013. ISBN 978-80-262-0365-0
- PROKOPOVÁ, Kateřina. *Propaganda a persvaze*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014. ISBN 978-80-244-4345-4
- REISSNER, Martin. O jedné předlouhé cestě do školy a k sebeuvědomění. *Nové knihy*. 2001. r. 41, č. 30, s. 26. ISSN 0322-922X.
- SENKOVÁ, Zita. Příběh nekonečné slávy i zklamání. *Mladá fronta Dnes*. 2007. r. 18, č. 293, s. B/8. ISSN 1210-1168.
- ŠUBRTOVÁ, Milena. Nekonečný příběh nově. *Ladění*, 2002, roč. 7, č. 1. ISSN 1211-3484 s. 22–23
- URBANOVÁ Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-185-9

VÁGNER, Ivan. Dračí město v zemi sopek a lokomotiva Ema. *Nové knihy*. 1997. r. 37, č. 40, s. 11. ISSN 0322-922X.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

ZACHOVÁ, Alena. *Mýtus jako paměť prózy*. Gaudeamus: Univerzita Hradec Králové, 2002. ISBN 80-7041-880-X.

ZÍTKOVÁ, Jitka. Z Jasmánie do dračího města. *Ladění*. 1998. r. 3 (8), č. 1, s. 20. ISSN 1211-3484.

Znaky a symboly. Praha: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-2492-3.

5.3 Internetové zdroje

Jim Button and Luke the Engine Driver. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-10-19]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Jim_Button_and_Luke_the_Engine_Driver

LOY, David. Momo (novel). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-10-25]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Momo_\(novel\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Momo_(novel))

VOSS, Julia. Jim Knopf rettet die Evolutionstheorie. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [online]. 16. 12. 2008 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://www.faz.net/aktuell/wissen/darwin/wirkung/darwin-jahr-2009-jim-knopf-rettet-die-evolutionstheorie-1741253.html>